

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Üldise ajaloo kateeder

INDIA SOTSIAAL-MAJANDUSLIK
ARENG JA RAHVUSLIK VABASTUS -
VÕITLUS AASTAIL 1919-1939.

Diplomitöö

Töö teostaja: L. Mäll

ajaloo osakonna V kursuse
üliõpilane

Juhendaja: dots. J. Konks

Tartu 1962.

S I S S E J U H A T U S

=====

15.aastat tagasi, augusti keskel 1947.aastal kuulutati pidulikult välja kahe uue Briti dominiiooni -- India ja Pakistani sünd. Briti impeeriumi suurim koloonia asus iseseisva arengu teele. Ülemaailmse koloniaalsüsteemi lagunemises oli see sündmus üheks olulisemaks momendiks, mis tiivustas veel sõltuvusse jäänud rahvaid võitlusesse imperialismi vastu. 50-ndatel aastatel jätkus sõltuvate maade iseseisvumise protsess ning võib kindel olla, et 60-ndad aastad pesevad selle sajandite häbipleri maakeralt lõplikult ära.

Nõukogude ajalooteaduses on viimastel aastatel suurt tähelepanu pühendatud kolonialismi lagunemise ja uute sõltumatute riikide tekke probleemidele. Veel suuremad perspektiivid seisavad selles osas ent ees. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uues programmis on ajalooteaduse ühe peamisema ülesandena esile tõstetud just rahvusliku vabastusvõitluse uurimine:

„Üldajaloo ja maailma praeguse arengu probleemide uurimine peab esile tooma inimkonna seaduspärase kommunismile edasi liikumise protsessi, jõudude vahekorra muutumise sotsialismi kasuks, kapitalismi üldkriisi teravnemise, imperialismi koloniaalsüsteemi kokkuvarisemise ja selle tagajärjed, rahvaste rahvusliku vabadusliikumise tõusu“¹

Kolonialismi kokkuvarisemine on väga keerukas protsess:

1

NLKP programm, Tallinn 1961, lk. 118.

olles ajalooliselt paratamatuks, seaduspäraseks nähtuseks, võtab ta eri maades erinevad vormid. „Asumaade rahvad võidavad endale kätte sõltumatuse nii relvastatud võitlusega kui ka mittesõjalisel teel, vastavalt iga maa konkreetsetele oludele.”²

India iseseisvumine on üheks selgemaks näiteks mittesõjalise tee kasutamise kohta. Selle põhjusi tuleb otsida mitmetest asjaoludest, nagu India rahva põhiliste kihtide huvitatatus maa vabastamisest, India suur rahvaarv, kolonialismi positsioonide üldine nõrgenemine, Inglise imperialismi suhteliselt paindlik poliitika, India rahva üldiselt rahumeelsed traditsioonid.

Käesolevas diplomitöös on käsitletud olulist perioodi India rahva rahvuslikust vabastusvõitlusest -- kahe maailmasõja vahelist perioodi. Võitlus kolonialistide vastu toimus Indias juba varemgi, tõeliselt massilise ulatuse saavutas see aga alles pärast Esimest maailmasõda.

Töö on jagatud kolme peatükki, vastavalt marksistliku metodoloogia nõuetele. I peatükis „India sotsiaal-majanduslik areng ^{aastait} 1919-1939.” on puütud esile tõsta põhjusi, miks põllumajandus degenerereerus ja tööstus arenes väga aeglaselt. Põhiliseks majanduselu pidurdavaks teguriks oli Indias, nagu teisteski koloniaalsõltuvuses olevates maades, imperialism. Teatud määral oli imperialistide poliitikast kasu ainult India feodaalidel, kes seetõttu kujunesid imperialismi truimaiks liitlasteks Indias. Töölisklass, talurahvas ja rahvuslik kodanlus ühinesid seevastu võitluseks imperialismi vastu. Vastavalt kujunenud teguritele sai rahvusliku vabastusvõitluse juhiks

² Kommunistlike ja töölispartei esindajate nõupidamise avaldus, Tallinn 1960, lk. 27.

Indias rahvuslik kodanlus.

II peatükis -- "India rahvusliku vabastusvõitluse areng aastail 1919-1922." käsitletakse võibolla huvitavaimat perioodi India kolonialismivastasest võitlusest. Töös on näidatud massilise rahvaliidumise tekke põhjuseid, mittekoostöö kampaania algus, käik ja kokkuvarisemine.

II peatüki lõpul ja III peatüki algul käsitletakse lühidalt kahe vabastusliikumise töusu vahepealset perioodi.

III peatükk "India rahvuslik vabastusvõitlus 1930-ndatel aastatel" on pühendatud eelkõige aastatele 1930-1933, mil toimus uus vabastusliikumise tõus Indias.

Uurides India ajalugu, võib igal sammul pörkuda kokku omapäraste, ainult Indiale omaste nähtustega. Peab aga tunnistama, et meil on vähe ära tehtud India tõelise omapära väljaselgitamiseks. Võib täiesti nõus olla I. Ehrenburgiga: "Kuid siiski ei ole Lääs veel mõistnud India kogu tähendust, on liiga vähe teinud selleks, et õppida tundma selle suure maa kultuuri ja elu. Kunagi eurooplased, kes püüdsid leida teed Indiasse, avastasid juhuslikult Ameerika. Ei oleks halb, kui praegu nood eurooplased, kes avastavad päev-päevalt Ameerikat... avastaksid ka India, mõistaksid tema minevikku ja tänapäeva, tema teed tulevikku."³

Täielikult võib nõustuda ka Ehrenburgi väitega, et Indiat saab õigesti mõista alles siis, kui tuntakse põhjalikult India eelnenud arengut tervikuna, sest India on maa, kus nii nagu mitte kusagil mujal eksisteerivad kõrvasti minevik, olevik ja tulevik.⁴

³ И. Эренбург, Угрюмские Векратенки, Москва 1956, стр. 15.
⁴ Ibid.

Käesolevas töös on autori oskuste ja võimaluste piirides püütud mõningal määral vähendada seda lünka: Gandhi õpetust käsitledes on püütud näidata selle seost Vana-India kirjanduslike ja filosoofiliste mälestusmärkidega.

Kuid see on alles algus. Näib, et liiga kitsas spetsialiseerumine ei õigusta end vähemalt India ajaloo uurimisel. Kindlasti kujunevad meil tulevikus spetsialistid, kes uurides näiteks India kaasaegseid probleeme, orienteeruvad samal ajal hästi ka vedades (वेद) ja upanišaadides (उपनिषद्). Osa India teadlasi on seda mõistnud. India väljapaistvaim filosoofia ajaloolane S. Radhakrišnan kirjutab: „Rigveda hümnide uurimine on vajalik india mõtte õigeks hindamiseks.“⁵

Ka Nõukogude Liidus on viimastel aastatel asutud India mineviku tõsisemale tundmaõppimisele. On avaldatud India rahva mitmeid väärtuslikke kirjanduslikke mälestusmärke, nagu „Pantšatantra“, „Manu seadused“, on asutud ka suurepose „Mahabhaarata“ väljaandmisele. Nii et baas India ajaloo uurimiseks on kujunemas.

Töö kirjutamisel kasutas autor põhiliselt kodumaal välja antud kirjandust. Eriti suureks abiks olid hiljuti ilmunud teosed „India uusim ajalugu“⁶ ja „Pakistani ajalugu“.⁷ Mõlemad tööd on kirjutatud marksistliku metodoloogia seisukohalt ning neis on esitatud küllaltki ammendav materjal.

India sotsiaal-majandusliku arengu probleemide käsitlemisel olid väga väärtusliku materjali allikaks kuninglike komis-

⁵ С. Радхакришнан, Индийская философия, Т. I, Москва 1956, стр. 51

⁶ Новейшая история Индии, Москва 1959.

⁷ Ю. В. Галковский, А. Р. Гордон-Полонская, История Пакистана, Москва 1961.

jonide publitseeritud protokollid.⁸ Nõukogude uurijatest on India majandusprobleemide uurimisele peatähelepanu pööranud S.Melman, kelle töö „India majandus ja Inglise imperialismi poliitika“ kuulub kahtlemata Ida rahvaste majanduselu väljapaistvaimate uurimuste hulka.⁹ Kohati, tõsi küll, vähendab selle uurimuse väärtust isikukultuse perioodist tulenenud mõjutused, eriti J.V.Stalini arvamuste ülehindamine.

India klassivahekordade analüüsiks osutas autorile suurt abi väärtuslik uurimus „India töölisliikumise ajaloo“.¹⁰

Inglise imperialismi reaksioonilist osa Indias paljastavad väga teravalt inglise marksistlikud autorid Beauchamp¹¹ ja Dutte¹².

Eriline osa oli töö kirjutamisel India autorite teostel, eelkõige muidugi rahvusliku vabastusvõitluse juhtide omadel. Mahatma Gandhi „Minu elu“¹³ annab väga hea pildi Gandhi vaadete kujunemisest ja olemusest, tõsi küll, seda raamatut tuleb võtta muidugi kindla kriitikaga. Et Gandhi „Minu elus“ käsitletav sündmustik kuulub põhiliselt 19.sajandi lõppu ja 20.sajandi esimesse kahte aastakümnesse, siis rahvusliku vabastusliikumise sündmustiku jälgimiseks ei saa see materjali

⁸ Материалы королевской комиссии по сельскому хозяйству в Индии, Москва 1935.

Положение рабочего класса в Индии. Из материалов королевской комиссии по рабочему вопросу в Индии, Москва 1936.

⁹ С.Н. Мельник, Экономика Индии и политика английского империализма, Москва 1951.

¹⁰ И. Хамитов, Л. Шапшикова, К истории рабочего движения в Индии, Сталинск 1961.

¹¹ Дж. Бошан, Английский империализм в Индии, Москва 1935

¹² П. Датт, Индия сегодня, Москва 1948.

¹³ M. Gandhi, Minu elu, Tartu-Tallinn 1939.

anda. Seda lünka aitab täita R.Rollandi poolt koostatud artiklite kogumik Mahatma Gandhi ajalehest „Young India”¹⁴

India autorite teostest on käsitledava perioodi kohta võibolla kõige väärtuslikumad Dž.Nehru põhilises osas memuaar-teosed „India avastamine”¹⁵ ja „Autobiograafia”¹⁶. Kindlasti ei jäta ühtegi lugejat külmaks Dž.Nehru kaasakiskuv aine käsitus, sisseelamisevõime ning kriitiline analüüs. Vaatamata mõningatele puudustele, nagu mittee kõige õigem arusaamine sotsialismi teooriast, oli nende teoste venekeelsete tõlgete ilmumine suursündmuseks ning teatud määral murranguliseks momendiks nõukogude ideoloogia arenguteel.¹⁷

Küllaltki palju materjali andsid ka India Rahvuskongressi kahe teise liidri -- Radžendra Prasadi¹⁸ ja Abul Kalam Azadi¹⁹ memuaarid. Sisuliselt on need aga vast küll ebaobjektiivsemad kui Dž.Nehru teosed.

Küllaltki arvukalt on käesolevas töös kasutatud mahult väiksemaid uurimusi, mis on avaldatud nii NSVL TA toimetistes kui ka teaduslikes ajakirjades.

¹⁴ M.Gandhi, „Jung Indien”, München 1924.

¹⁵ Д-р. Неру, Открытие Индии, Москва 1955.

¹⁶ Д-р. Неру, Автобиография, Москва 1955.

¹⁷ „Всемирная история” peatoimetaja akadeemik J.Žukov kirjutab: „Ma tahaksin...alla kriipsutada meil välja antud Dž.Nehru tööde suurt tähtsust; need aitavad meil õigesti mõista India rahvusliku vabastusliikumise paljusid spetsiifilisi iseärasusi ...” (Э. Жуков, Об исторической роли Махатмы Ганди, Письмо в редакцию („Новое Время”, Москва 1956, № 6.) стр. 16.

¹⁸ Р. Прасад, Автобиография, Москва 1961.

¹⁹ А.К. Азад, Индия добивается свободы, Москва 1961.

I peatükk

INDIA SOTSIAAL-MAJANDUSLIK

ARENG AASTAIL 1919-1939.

India¹ asus Lõuna- Aasias Himaalaja mägede ja India ookeani vahelisel alal. Suure osa India territooriumist moodustas Hindustani poolsaar. Poolsaarest põhjapool asuv mandri-India osa piirnes idas -- Indo-Hiina poolsaarega, läänes -- Afganistani ja Iraaniga.

18.saj. lõpul -- 19.saj. algul õnnestus kolonisaatoritel anastada kogu India. Põhilise osa maast haarasid endi kätte inglased. Portugali kolonisaatoritel õnnestus vallutada vaid mõned paikkonnad Hindustani poolsaare läänerannikul, milledest suurimaks oli Goa, prantslastel -- mõned linnad koos Ümberkaudsete küladega Bengaalias ja Hindustani poolsaare idarannikul. Tähtsaimaks Prantsusmaa kolooniaks Indias oli Pondicherry linn Madrasest lõunapool.

Teise maailmasõja eel elas India territooriumil umbes 400miljonit inimest, seega umbes $\frac{1}{5}$ kogu maakera elanike arvust.² Umbes $\frac{3}{4}$ India elanikkonnast elas nn. Briti India

¹Nagu siin, nii ka edaspidi kasutatakse mõistet "India" tähenduses, mis tal oli enne 1947.aastat, s.o. sellesse mõistesse on hõlmatud territoorium, kus praegu asuvad India Vabariik (Bhaarat -- भारत) ja Pakistani Islami Vabariik. Vastavalt mõiste "India" tähenduse muutumisele on käesolevas töös kasutatud iseseisvuseelse India käsitlemisel mineviku ajavorme.

²J.Kuczynski, Die Geschichte der Lage der Arbeiter im englischen Kolonialreich, Berlin 1955, s. 43.

provintside, $\frac{1}{4}$ -- India vürstiriikides, mis tegelikult allusid samuti Inglismaale.

Enne koloniaalsõltuvusse sattumist oli India feodaalmaa. Kapitalistlikud suhted hakkasid seal laialdaselt arenema alles 19. sajandi keskel. Kuid ka veel käsitledaval perioodil jäi India agraarmaaks, kus põhilisteks ühiskondlikeks suheteks olid feodaalsed suhted. 1930. aastal oli põllumajandusega seotud 73% India elanikkonnast.³ Ülejäänud 27% hulgas moodustasid suure osa käsitöölised, ametnikud, vaimulikud, kerjused. Tööstusega ja transpordiga oli käsitledaval perioodil seotud ainult umbes 5 miljonit inimest, mis moodustab 1,25% India elanikkonna üldarvust.⁴

1. Põllumajandus. Põllumajandusel põhinevad klassid.

„India -- see on eelkõige paradiis mõisnikele. Umbes 70% haritavast maast kuulub neile. India põllumajanduses asub ühel pool õitsev mõisnike klass, teisel pool -- kerjusliku rahva hiiglasuur mass, kes on kirjaoskamatu, halvasti varustatud, nälja ja haiguste käes kannatav.“⁵

Need laused, mida 1945. a. kirjutas Indiat laastanud nälja põhjusi uurinud komisjoni liige Nanavatis, iseloomustavad oma lakoonilisusele vaatamata usna täpselt India põllumajanduses koloniaalperioodil valitsenud olukorda.

³ Савдар, Проблемы индийской революции („Новый Восток“, Москва 1931, № 26-27) стр. XII.

⁴ Г. К. Широков, Формы заработной платы на чайных плантациях Ассамы и Бенгалии в колониальной Индии (В сб.: Индия, очерки экономической истории, Москва 1958) стр. 96.

⁵ Р. Ульяновский, Положение крестьянства, крестьянское движение и всеобщая стачка текстильщиков в Индии („Аграрные проблемы“, Москва 1934, № 9-10) стр. 52.

Inglise kolonisaatorid püüdsid Indias igati säilitada feodaalsüsteemi, sest selles nägid nad parimat teed India säilitamises Inglismaa agraarriipatsina. Osa kodanlikke majandusteadlasi, püüdes maskeerida Inglise imperialistide reaktioonilist osa Indias, püüavad näidata, nagu oleksid inglased hävitanud Indias feodaalsuhted. Selle seisukohaga ühinenud India reformist M.N.Roi kirjutas:

„Vastupidiselt levinenud arvamusele ei ole India feodaalmaa. Feodalism purustati või täpsemalt, murti siin mitte vägivaldse revolutsiooni teel nagu Euroopas, vaid suhteliselt rahuliku ja pideva arengu protsessis. Juba 18. saj. keskel, s.o. Briti valitsuse esimestel aastatel, sai feodalism kui India rahvamajanduse alus esimese hävitava löögi ... Viimased feodaalvõimu jäänused hävitati pärast 1857.a. ülestõusu mahasurumist.“⁶

Huvitav, kuidas seletab Roi mõisnikkonna olemasolu Indias, mõisnike maavalduste ulatust, suhteid mõisnike ja talupoegade vahel? Kas püüab ta need taandada kapitalistlikele rendivormidele? Ei ! Ta ei püüagi oma väiteid tõestada.

Tegelikult feodalism Indias ei võtnud kull kunagi sellise pärisorjusliku süsteemi kuju nagu Ida-Euroopa maades, -- rääkida aga feodalismi hävimisest juba 19. saj. keskel, see on otsene vassimine.

Agraarsuhete alusel võib India jagada kolmeks osaks:

- 1) alad, kus oli valitsev samindaari süsteem (ज़मींदारी)
- 2) alad, kus oli valitsev rajatvaari süsteem (रयतवारी)
- 3) alad, kus oli valitsev mahalvaari süsteem (महानवारी)

⁶ М.Н. Рои, *Кобарх Индия, Петроград 1923, стр. 9.*

Esimese süsteemi alusel (51% kogu külvipinnast) andis riik maa kasutamiseks mõisnikele, kes pidid saadud tulust maksma valitsusele teatud kindla summa. 20. saj. alguseks oli Indias välja kujunenud kaht liiki samindaarisüsteemid:

- a) alaline samindaarisüsteem, mis moodustas 20% kogu külvipinnast;
- b) ajutine samindaarisüsteem, mis moodustas 31% kogu külvipinnast.

Erinevus nende kahe samindaarisüsteemi vahel oli selles, et kui alalistele samindaaridele jäi rendileping muutumatuks, siis pidid ajutised samindaarid iga 20-30 aasta järel sõlmima uue lepingu.⁷ Samindaarisüsteem oli valitsevaks aladel, mis sattusid kõige varem Inglise kolonisaatorite valdusesse, s.o. Põhja-Indias (peamiselt Gangese jõe orus).⁸

Talupoegade olukord oli samindaaride all väga raske. Lasus ju siin neil kahekordne ike: peale India mõisnikkonna rõhus neid ka välismaine imperialism.

Raijatvaari süsteem (48% kogu külvipinnast) oli levinenud põhiliselt Lõuna-Indias. Selle süsteemi alusel oli maavaldajaks riik, mis rentis maa jõukamatele talupoegadele, need omakorda edasi vaesematele.⁹ Selle süsteemi tingimustes kujunesid jõukamad talupojad sisuliselt mõisnikeks. Ka raijatvaari süsteem lasus raske koormana talupoegade õlgadel. Kuigi talupojad olid seal suhteliselt vabamad kui samindaari süsteemi aladel, ei saa ka neid suhteid pidada muuks kui feodaalseiks.

⁷ 3. Хасан, Аграрный вопрос в Индии („Новый Восток“, Москва 192-, №6) стр. 117.

⁸ Мельман, op. cit., стр. 10.

⁹ Хасан, op. cit., стр. 118.

Mahalvaari süsteem seati sisse Loode-Indias ning ta haaras umbes 1% kogu külvipinnast. Selle süsteemi järgi võisid maaomanikeks olla ka väiketalupojad.¹⁰ Järelikult oli mahalvaari süsteem suhteliselt kõige kergem Indias koloniaalperioodil valitsenud agraarsuhetest.

Kuigi feodaalsuhted olid Indias levinud juba aastasadu, ei olnud veel isegi 20. saj. 30-ndaiks aastaiks sealt kadunud orjus. Indias põllumajanduse olukorda uurinud kuninglik komisjon kirjutas oma aruandes:

„Orja ost ja müük on tavaline nähtus Loode-Biharis ja Orissas... Peremees ei garanteeri orjale pidevat tööd ja ei toida teda neil päevil, mil ta ei tööta peremehe heaks... Tal on lubatud otsida tööd, kust soovib, kuid ta ei või lahkuda külast... Ta on tõeline ori.“¹¹

Valdav enamik India mõisnikkonnast ei paigutanud maasse kapitali, vaid andis maa rendile väiketalupoegadele. Levinuimaks rendivormiks Indias oli pooleterarent; raharent leidis kasutamist vaid aladel, kus kasvatati tehnilisi kultuure.¹² Enamikes rajoonides oli rent väga kõrge, ulatudes kuni 3/4 saagist ning veel enamgi.¹³

Peale rendi tuli talupojal maksta mõisnikele veel igasuguseid muid makse, nagu näiteks mõisnikule auto ostmise puhul, mõisniku laste abiellumise puhul jne.¹⁴

¹⁰ *Новейшая история Индии, стр. 9.*

¹¹ *Материалы королевской комиссии..., стр. 13.*

Formaalselt kaotati orjus Indias juba 1847. a., tegelikult aga, nagu oli sunnitud tunnistama isegi kuninglik komisjon, eksisteeris ta edasi.

¹² *Мельман, op. cit., стр. 11*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Неру, Автобиография, стр. 113.*

Feodaalkorra tagajärjed India põllumajandusele olid hukatuslikud. 500 000 India küla jäi selle süsteemi tagajärjel muust maailmast eraldatuks.¹⁵ Sealsete talupoegade elujärg oli sõltuv ainult mõisniku tahtest. Põllumajanduse edasiarendamise huvi puudus talupoegadel täielikult. Selle tulemusena oli Indias külvipinda 1941. a. 14% vähem kui 1921. aastal.¹⁶ Kuna samal perioodil kasvas maaelanike arv 52,9 miljoni inimese võrra,¹⁷ siis on selge, et maatüki suurus ühe elaniku kohta pidi tunduvalt vähenema. Ja nii oligi. 1921. aastal tuli Indias ühe elaniku kohta 0,86 aakrit külvipinda, 1931. a. - 0,79 aakrit, 1941. a. - 0,67 aakrit.¹⁸

Käsiteldaval perioodil toimus talupoegade edasine laostumine. Kui 1921. aastal loetleti Indias veel 74 665 000 maaomanikku ja rentnikku, siis juba 1931. aastaks oli nende arv vähenenud 61 180 000-le. Samal ajal suurenes põllutöölise arv 21 676 000-lt 31 480 000-ni.¹⁹

Taluperemeeste ja rentnike olukord halvenes samuti pidevalt. Kui 1771. a. oli ühe maatüki keskmiseks suuruseks Indias 40 aakrit, siis 1920. a. oli see ainult 7 aakrit. 1929. a. jagunes maa Pandžabis järgnevalt (näitajaid võib lugeda India keskmisteks). (Vt. tabel 1)

¹⁵ Бошан, *op. cit.*, стр. 68.
¹⁶ Р. П. Турбин, Некоторые вопросы развития сельского хозяйства, (В сб.: Экономика современного Узбекистана, Москва 1960) стр. 5.
¹⁷ Мельман, *op. cit.*, стр. 39.
¹⁸ Турбин, *op. cit.*, стр. 5.
Späte toob põllutöölise (sulaste) osas erinevad andmed. 1921. a. on tema järgi küll ka 21 676 107 põllutöölist, 1931. a. aga ainult 24 925 357 (vt. О. Х. К. Смит, *Узбекистан и Таджикистан*, Москва 1957, стр. 258.) Näib, et Gurvitsi andmeid võib pidada õigemaks, arvestades peale talupoegade laostumise ka veel elanikkonna juurdekasvu.
¹⁹ М. Програва, Проблемы узбекистанской революции (Журнал "Восток", Москва 1928, № 23-24), стр. 10.

Talupoegade maatüki suurus
Pandžabi provintsis.²⁰ T a b e l 1.

Maatüki suurus (aakrites)	Protsent	
	Maaomanikke	Rentnike
Vähem kui 1	17,9	22,5
1 - 2,5		37,9
2,5 - 5	25	15,4
5 - 10	18	17,9
üle 10	39,1	20,5

Maade tükeldamisel juhtus teinekord üpris kummalisi nähtusi. Nii oli Pandžabis ühes paikkonnas juhtum, kus ühe maatüki pikkuseks oli umbes 1 miil, laiuseks aga ainult paar jardi (!); teise talupoja valdused olid laiaili 200 kohas.²¹

Samal ajal kui suurem osa talupoegi laostus, rikastus teine osa, muutudes mõisnikeks. Nii loetleti 1911. a. 2 845 000, 1921. a. - 3 727 000, 1931. a. - 4 107 000 mõisnikku.²² Seega näeme, et mõisnike arv oli 1931. aastal tunduvalt suurem kui 1911. aastal.

Siinkohal tuleks aga meenutada, et mõisnike klass oli Indias samuti kihistunud kui mujalgi maailmas ning et väikemõisnikud vaevalt erinesid jõukamaist talupoegadest. Dž. Nehru' järelduste kohaselt oli 20-ndail aastail Ühinenud Provintsi-des 90% samindaaridest (mõisnikest) majandusliku kindlustatuse poolest rentnikega ühel tasemel, 9% olid vaevalt kindlustatud. Ainult 5000 samindaari võisid end pidada suurmaaomanikuks.²³ Kui isegi oletada, et need andmed on mõnevõrra liialdatud, jääb ikkagi pilt, mis kõneleb rahva tohutu enamiku vaesusest ning tühise vähemiku rikkusest.

²⁰ Материалы королевской комиссии..., стр. 11.

²¹ Ibid., стр. 12.

²² Бошарт, op. cit., стр. 65.

²³ Неру, Автобиография, стр. 70.

Esimese maailmasõja ajal ^{hakkas} India põllumajandusse mänel määral sisse tungima kapitalistlikke elemente, erilist ulatust see aga ei võtnud ning feodaalsed suhted jäid seal endiselt valitsevaiks agraarsuhteiks.

Maa koloniaalne seisund ning feodaalkord tingisid India põllumajanduse äärmise mahajäämuse. Põhiliseks tööriistaks India põllumajanduses jäi endiselt puuader. Isegi veel 40-ndatel aastatel oli Briti India atrade üldarvust (24 852 000) 92% puust ning ainult 8% rauast. Vürstiriikides oli olukord veelgi halvem. Seal olid vastavad protsendid 98,4 ja 1,6.²⁴

Eriline tähtsus oli Indias maa niisutamise probleemidel. Ilma irrigatsioonita võisid saagis kindlad olla ainult Himalaja eelsete piirkondade, Ida-Bengaalia ja Assami elanikud.²⁵ Ülejäänud alade elanikkond pidi tundma pidevat ^{muret} saagi kujunemise pärast. Kunstlikku niisutust sai aga vaid $\frac{1}{5}$ seda vajavatest maadest.²⁶

Inglise kolonisaatorid tegid sellestki talupoegadele nii hädavajalikust vahendist endile rikastumise allika, haarates enamiku irrigatsioonisüsteemidest oma kätte. Niisutussüsteemide kasutamise eest saadav tulu oli inglastel niivõrd suur, et kasum ulatus 15,7%-ni (iseigi raudteedelt oli see vähem -- 6%).²⁷

Kõigist loetletud asjaoludest tingitult oli põhiliste põllumajanduslike kultuuride saagikus Indias väga madal. Riisi saagikus oli Indias kaks korda madalam kui Hiinas ning kolm korda madalam kui Jaapanis. Ning isegi see madal saagikus vähenes pidevalt. (vt. tabel 2).

²⁴ Мельман, *op. cit.*, стр. 14.

²⁵ Материали королевской комиссии..., стр. 16.

²⁶ Бошан, *op. cit.*, стр. 68.

²⁷ Материали королевской комиссии..., стр. 17.

Tabel 2

Riisi ja nisu saagid hektarilt (tsentnerites)²⁸

	1909- 1913	1914- 1918	1922- 1925	1925- 1929	1929- 1933	1936	1937	1938
Riis	16,6	15,2	14,7	14,2	14,4	14,5	13,9	12,2
Nisu	8,1	7,4	7,9	6,8	7,2	7,0	7,4	7,6

Vähenesid ka teiste põllumajanduslike kultuuride saagid. Saagikuse vähenemine ühes külvipinna vähenemisega asetab India põllumajanduse raskesse olukorda: põllumajandussaaduste koguhulk vähenes järsult. 1921. aastal oli Briti Indias teraviljade kogusaak 54,3 mln. tonni, 1931. aastal -- 50,1 mln. tonni, 1941. a. -- 45,7 mln. tonni.²⁹

India ei suutnud enam nisu välja vedada, järsult vähenes riisi väljavedu. Ning maa, kus üle 70% elanikkonnast oli tegev põllumajanduses, pidi hakkama toiduaineid sisse vedama.

Põllumajanduse säärase degenerereerumise tulemused olid kohutavad. Talupojad, püüdes päästa oma perekondi viletsusest, olid sunnitud võtma laene liigkasuvõtjatelt. 1921. aastal oli Bombay provintsis 55% talupoegadest võlad.³⁰ 30-ndatel aastatel seoses põllumajanduse hindade langusega, muutus olukord veelgi väljakannatamatumaks. Kui 1930. aastal oli India ^{küla} võlgnevus 9 miljardit ruupiat (675 miljonit naelsterkingit), siis 1938. aastal oli see juba 18 miljardit ruupiat, s.o. kaks korda rohkem.³¹ Pandžabis ületas võlgnevus 144%-liselt põllumajanduse aastaproduktimooni.

Liigkasuvõtja hakkas muutuma külas üha tähtsamaks jõuks. 20-ndate aastate lõpul tuli Bombay provintsis viibinud komis-

²⁸ Менган, op. cit., стр. 16.

²⁹ Ibid.

³⁰ Бонман, op. cit., стр. 70

³¹ Крейт., op. cit., стр. 260.

jon järeldustele, et 84% talupoegkonnast realiseerib oma saadused liigkasuvõtja kaudu.³² Seega lisandus talupoegadele senise kahe koorma kõrvale veel kolmas, võibolla kõige rängem, kõige julmem koorem -- liigkasuvõtja. Et liigkasuvõtja tõesti oma nime õigustas, sellest tunnistab laenude tohutult kõrge protsent, mis ulatus tavaliselt 38%-ni, kohati aga isegi 360%-ni.³³

Juba 20-ndatel aastatel oli olukord külas kujunenud selliseks, et 67% talupoegadest pidid elama pidevalt poolnäljas.³⁴ 30-ndatel aastatel, seoses ülemaailmse majanduskriisiga, ~~XX~~ halvenes talupoegade seisund veelgi. 1929. aasta oktoobrist alates hakkasid põllumajandussaaduste hinnad langema. Kümne kuuga toimus 20%-line langus, 1932. aasta sügiseks oli langus kuni 50%.³⁵ 1928/1929.a. oli põllumajanduse produktsiooni kogutoodangu väärtus umbes 10 340 000 ruupiat, 1933/1934.a. -- ainult 4 730 000 ruupiat.³⁶

Samal ajal, imperialistide poliitika tulemusena, ei langenud imporditud tööstuskaupade hinnad sugugi nii kiiresti. 1932. aastaks olid importkaupade hinnad langenud vaid 22%.³⁷ Selle tulemusena vähenes talupoegade ostujõud järsult ning nende viletsus suurenes veelgi.

Talupojad, kelle olukord muutus väga raskeks, olid huvitatud feodalismi kaotamisest. Kuna nad mõistsid, et feodalism püsib Indias ainult tänu imperialistide toetusele, siis on loomulik, et talupoegade võitlus pöördus ka imperialistide

³² Материалы королевской комиссии..., стр. 15.

³³ Р.А. Ульмановский, Реформа аграрного строя (Всд.: Экономика современной Индии, Москва 1960) стр. 57.

³⁴ Рагман, op. cit., стр. 9.

³⁵ Бошар, op. cit., стр. 72

³⁶ Ibid., стр. 73

³⁷ Новейшая история Индии, стр. 184.

vastu. Oma arvukuse tõttu kujunes talurahvas India rahvusliku vabastusvõitluse põhiliseks kandvaks jõuks. Juhtivaks jõuks selles võitluses ei saanud talurahvas aga kujuneda, sest tal puudus täielikult igasugune organisatsioon.

Tõsi küll, 20-ndate aastate lõpul tekkisid reas provintside nn. töölis-talupoegade parteid, mida juhtisid India kommunistid.³⁸ Need parteid tegid suure töö talupoegade organiseerimisel ja tööliste-talupoegade liidu tugevdamisel. Kuna aga sellegks ajaks oli Indias rahvusliku vabastusvõitluse etteotsa juba asunud kodanlus ja rahvaliidumise suundus eelkõige Inglise imperialismi vastu, siis need parteid ei seadnudki endile ülesandeks rahvusliku vabastusvõitluse etteotsa ajumise.

India feodaalid olid imperialismi kõige truumateks liitlasteks võitluses rahvaliidumise vastu. Ja selleks oli neil ka põhjust. Vaatamata sellele, et Inglismaal oli feodalism juba ammu hävitatud, püüdsid inglased Indias feodalismi iga hinna eest säilitada, et hoida maad vähearenenud seisundis nii kaua kui võimalik. Sel eesmärgil säilitasid nad Indias umbes 600 feodaalvürstiriiki.³⁹

Feodaalid püüdsid säilitada Indias kõike seda, mis oli reaktsiooniline. Nii võitlesid nad kiivalt kastikorra, sisuliselt orjandusest pärineva ühiskondliku institutsiooni säilitamise eest. Ka püüdsid nad igati õhutada vaenu eri religioonidesse kuulujate vahel. Sel eesmärgil asutati 1906. aastal kaks reaktsioonilist religiooset-poliitilist organisatsiooni -- Muhameedlik Liiga ning Hindu Mahasabha (**हिंदू महासभा**).⁴⁰ Oma klassikuuluvuselt olid need põhiliselt mõisnikkonna parteid. Muhameedlikku Liigasse kuulus Esimese maailmasõja aastatel ka

³⁸ Хашимов Шаошников, *op. cit.*, стр. 162 ж.

³⁹ А. М. Дояков, *Индия в период обострения кризиса капитализма*, Москва 1955, стр.

⁴⁰ Ганковский, Гордон-Талонская, *op. cit.*, стр. 24 ж.

küllalt arvukalt kodanlike ringkondade esindajaid, kuid nähes selle organisatsiooni vaenulikkust rahvusliku vabastusliikumise suhtes, lahkus enamik neist juba 20-ndate aastate algul.

30-ndatel aastatel hakkas Muhameedlik Liiga propageerima India jaotamise ideed religioosse printsiibi alusel. Tänu Inglise imperialistide toetusele õnnestus neil oma idee ellu viia Pakistani moodustamise näol 1947. aastal.

Hindu Mahasabha oli samuti eelkõige mõisnikkonna partei. Kui Muhameedlik Liiga propageeris India islamiseerimise ideed, siis Hindu Mahasabha, vastupidiselt, ergutas hinduismi propagandat selle kõige reaktioonilisemal kujul.⁴¹ Rahvusliku vabastusvõitluse vastu astus see organisatsioon alati välja, ning selle organisatsiooni arengu seisukohalt ei olnud juhuslikkuseks India rahvusliku vabastusvõitluse juhi Mahatma Gandhi mõrvamine Hindu Mahasabha kiikme poolt.

2. Tööstus ja transport.

Tööstusel põhinevad klassid.

Vaatamata sellele, et India oli agraarmaa, oli enne inglaste vallutusi seal küllaltki arenenud ka kaubandus ja käsitööstus. Kohati võis märgata isegi teatud määral kapitalistlike manufaktuuride laadi ettevõtete tekkimist.

India kaubad olid hästi tuntud laialdasel maa-alal Indoneesia saartest idas Euroopani läänes, Kaspia merest põhjas Mosambikini ja Madagaskarini lõunas. India põhilisteks välja-

⁴¹ 19.saj. lõpul -- 20.saj. algul tekkinud progressiivne, rahvusliku liikumisega seotud suund hinduismis, mida esindasid Ramakrišna, Vivekananda, Aurobindo Ghos ja Thakur, ei leidnud selle organisatsiooni poolt toetust.

veoartikliteks olid tol ajal puuvill, siid, vill, džuuut, jne.⁴²
Ei tohiks kahtlust olla, et vaba arengu juures oleks India peagi jõudnud iseseisva kapitalistliku arenguni.

Inglise ja teiste Euroopa riikide koloniaalvallutused lõpetasid maa iseseisva majandusliku arengu. India majanduselu rakendati Inglismaa huvide teenistusse. Kuna aga Inglismaal oli selleks ajaks tööstuslik revolutsioon juba lõpule jõudmas ja arenes ~~is~~ intensiivselt kapitalistlik suurtööstus, siis rakendati India majandus Inglise kapitalistliku suurtööstuse teenistusse.

India pidi Inglise kolonisaatorite teenistuses etendama kahesugust osa:

- a) olema Inglise tööstusele toormaterjali allikaks;
- b) olema Inglise tööstuskaupadele turuks.

Inglise-India valitsus viis neid põhimõtteid raudse järjekindlusega ellu. Toorpuuvilla eksport Indiast Inglismaale suurenes 4100 tonnilt 1813.a. 14 500 tonnile 1833.a. ja 40 000 tonnile 1844.a. 1914.a. moodustas toorpuuvilla eksport juba 438 000 tonni. Džuuudi eksport suurenes 68 000 naelsterlingilt 1849.a. 8 600 000 naelsterlingini 1914.a., s.o. üle 126 korra.⁴³

Veel ulatuslikum oli teravilja eksport Indiast. 1849.a. 858 000 naelsterlingilt kasvas see 19 300 000 naelsterlingini 1914.a.⁴⁴

Samaaegselt suurenes pidevalt inglise tööstuskaupade teekond vastupidises suunas -- Inglismaalt Indiasse. 1824.a. veeti Indiasse sisse 1 000 000 jardi musliini, 1837.a. juba

⁴² Б.Н. Лунин, История индийской культуры, Москва 1960, стр. 465.

⁴³ Дарт, op.cit., стр. 127.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ ~~K.Marx ja P.Engels, Valitud teosed, k.I, Tallinn 1957, lk.~~

⁴⁶ ~~Seega umbes 100 aastat hiljem kui Inglismaal.~~

64 000 000 jardi.⁴⁵

On loomulik, et sellises olukorras pidurdus India kodumaise tööstuse areng. Kuid täielikult peatada India rahvusliku tööstuse arengut ei olnud inglased võimelised. 19. saj. keskel algas Indias vabrikutööstuse areng.⁴⁶ Teatud määral aitasid sellele kaasa ka inglased: ulikasumite tagaajamise jahil ehtasid nad mõningaid vabrikuid Indiasse.

Vabrikutööstus koondus põhiliselt kahte keskusesse -- Bombaysse ja Kalkutasse. Kalkutas jäi domineerima Inglise kapital, Bombay kujunes aga India rahvusliku tööstuse keskuseks.⁴⁷

Esimene India kapitali poolt loodud vabrik oli 1851.a. Bombays tekkinud tekstiilivabrik.⁴⁸ Peagi järgnes sellele teisigi ning Bombay kujunes India suurimaks tekstiilitööstuse keskuseks. Tekstiilitööstus kujuneski India kapitali põhiliseks akumulereerimispaigaks. Seevastu džuudi- ja teetööstus jäid inglaste valdusesse. Metallitööstus oli väga nõrgalt arenenud: 20. sajandi algul oli Indias ainult üks metallurgiatehas, ning seegi kuulus inglastele.⁴⁹ India metallurgiatööstus hakkas teatud määral arenema alles 20. saj. I aastakümnel. 1907.a. loodi Tata perekonna poolt vastav kompanii -- sealjuures ehitati Tata tehased Ameerika Ühendriikide spetsialistide abiga.

Esimese maailmasõja eel oli Indias üldse 2936 vabrikutehast 950 973 töölisega mis moodustas $\frac{1}{320}$ elanikkonnast.⁵⁰ Nagu nägime olid põhilisteks tööstusharudeks tekstiili-, džuudi- ja teetööstus -- seega kergetööstus. Rasketööstus

⁴⁵ K.Marx ja F. Engels, Valitud teosed I, Tallinn 1957, lk. 269.

⁴⁶ Seega umbes 100 aastat hiljem kui Inglismaal.

⁴⁷ Керу, Открытие Индии, стр. 383.

⁴⁸ Мельман, op.cit., стр. 27

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., стр. 28.

oli arenenud väga nõrgalt.

1914. aastal puhkes Esimene maailmasõda, mille tulemuseha toimusid mitmed ülemaailmse tähtsusega nihked. Ka India ei jäänud neist puudutamata. Seoses sõjaolukorraga oli Inglismaa sunnitud järsult vähendama oma kaupade vedu Indiasse. Juba ainuüksi see asjaolu oli kaheldamatult suureks stiimuliks India kodumaise tööstuse arendamisel. Peale selle pidid inglased, muidugi omakasupüüdlikest arvestustest lähtudes, isegi toetama teatud tööstusharusid, mille toodang läks sõja tarvis. Ning lõpuks, inglased pidid India töösturitele tegema järeleandmisi seepärast, et saada viimaste toetust India ressursside kasutamiseks sõjapidamise huvides. 1915. aastal kehtestati kõigile importkaupadele tollid 5% suuruses kauba väärtusest. 1917.a. tõsteti kangaskaupade imporditolli 7,5%-ni.⁵¹

Sõja aastail ja mõnel sõjajärgsel aastal kasvas India tööstus tunduvalt. Kui 1914.a. oli 2936 tehast-vabrikut 950 000 töölisega, siis juba 1923.a. oli tööstusettevõtete arv kasvanud 5973-le 1 400 000 töölisega.⁵²

Siiski jäi India tööstuse areng suhteliselt madalale tasemele. Inglise poliitika ei muutunud ning varsti pärast sõda hakkasid imperialistid India tööstust jällegi piirama. Kuid India tööstus oli sõja aastatega jõudnud areneda juba küllaltki konkurentsivõimeliseks võrreldes sõjaeelse tasemega, ning seetõttu kandsid inglaste pingutused suhteliselt vähem vilja. Kapitalistlike ettevõtete arv kasvas edaspidigi. 1933. aastal oli Indias juba 7420 tehast-vabrikut 1 365 110 töölisega, 1943. aastal -- 11310 tehast-vabrikut 2 464 817 töölisega.⁵³

⁵¹ Мельман, *op. cit.*, стр. 29.

⁵² А. М. Довман, Национально-освободительная борьба народов Индии и рабочие движения на первом этапе общего кризиса капитализма,

⁵³ Москва, 1957, стр. 4

↳ М. Н. Егорова, Кислотность и структура фабричного пролетариата, (Всб.: Экономика современной Индии, Москва 1960) стр. 272.

See areng ei toimunud aga sugugi pidevalt. Kuna India tööstus oli ikkagi kapitalistlik tööstus, siis toimusid tihti nii sise- kui ka välisraskuste mõjul tagasilangused, kord suuremad, kord väiksemad. Nii langes puuvillatööstuse toodang 1922. aastal võrreldes 1921. aastaga 7%.⁵⁴ Bombays vähenes kangaste kogutoodang 1 135 000 000 jardilt 1926. aastal 535 000 000 jardini 1928. aastal.⁵⁵ Samal ajal suurenes tekstiilitööstuse toodang aga Bengaalias 32 000 000 jardilt 44 000 000 jardini.⁵⁶

Metallurgiatööstuses toimus üldiselt kindel kasv. Malmi toodang suurenes 1913. aasta 218 000 tonnilt 1 000 000 tonnile 1927. aastal, terasetoodangu osas võib täheldada kasvu 1923. aasta 163 000 tonnilt 1928. aasta 420 000 tonnile.⁵⁷

Kokkuvõttena võib öelda, et vaatamata inglise imperialistide poolt tööstusele ette veeretatud takistustele, nagu soodustatud tariifid inglise kaupade sisseveoks, toimus vaadeldaval perioodil India tööstuse areng. Teise maailmasõja eel oli Indias juba 10 466 tehast-vabrikut 1 751 000 töölisega.⁵⁸ Kuid siiski oli kapitalistliku suurtööstuse kasv väiksem kui ta oleks võinud olla sõltumatu India tingimustes.

Analüüsides India tööstuse arengut ei tohiks me tähele panemata jätta väikeettevõtete ja käsi tööduse osa selles. 1931. aastal oli Indias üldse 15 351 954 inimest kes olid seotud ükskõik missuguse tööstusliigiga.⁵⁹ Erialaliselt jagu-

54 Б. Сейтенов, Англия и Индия („Новый Восток“, Москва 1923, № 4) стр. 98.

55 Савдар, *op. cit.*, стр. XX

56 *Ibid.*

57 *Ibid.*, стр. XXII

58 Новейшая история Индии, стр. 299.

59 Мельман, *op. cit.*, стр. 46.

nes see arv järgmiselt:

Tekstiilitööstus	4 102 136
Õmblustööstus	3 380 824
Puidutööstus	1 631 723
Toiduainetetööstus	1476 995
Keraamikatööstus	1 024 830
Metallitööstus	713 070
Ehitusmaterjalide tööstus	618 527
Keemiatööstus	603 304
Nahatööstus	312 079
Transpordivahendite tööstus	29 165
Jõuseadmete tööstus	23 650
Mööblitööstus	21 003
Muu	1 414 648
Kokku	15 351 954

Kui arvestame, et umbes samal ajal oli tööstustöölise arv 1 487 000,⁶⁰ siis näeme käsitööstuse ja väikekaubatootmise suurt erikaalu. Käsitööstuse toodangu mahu kohta puuduvad ligikaudsedki andmed. Arvestades aga inimeste hulka, kes sellega tegelesid, ei tohiks toodang oma mahu poolest madal olla. Inglise imperialistide poliitika pidurdas nii nagu suurtööstuse arengut ka käsitööstuse arengut. Inglise suurtööstuses toodetud suhteliselt odavamad standartkaubad tõrjusid turult välja käsitöölise kull kunstipärasemad kuid kallimad kaubad.

Indias oli 30-ndatel aastatel tööstuskaupade tootmisega

⁶⁰ *Нобелимаа история Улган, стр. 299.*

seotud 15 351 959 inimest, neist proletariaadiks selle sõna otseses tähenduses võib lugeda ainult umbes 1 500 000 inimest. Tegelikult oli aga proletariaadi arv Indias tunduvalt suurem, ulatudes 5 000 000 inimeseni, sest arvestusse lisanduvad veel 1 000 000 istandustetöölisi, peale nende veel väga arvukas transporditöölise hulk.

Transpordisüsteem oli Indias võrdlemisi hästi korraldatud. Selle põhjuseks oli asjaolu, et inglased püüdsid võimalikult hõlpsasti vedada tooraineid välja Inglismaale. Eriti suure leviku osaliseks sai raudteetranspord. K. Marx kirjutas üle 100 aasta tagasi: „Ma tean, et inglise tööstuskodanlus plaanitseb katta Indiat raudteedega ainult selleks, et muuta odavamaks puuvilla ja muude tema vabrikutele vajalike toorainete juurdevedu.“⁶¹ Umbes samal ajal, kui Marx kirjutas need read, oli Indias raudteid ainult 300 miili ulatuses.⁶² Kuid juba 1896. aastal oli raudteede kogupikkus tõusnud 20 000 miilini.⁶³ 1951. aastal oli raudteid 56 000 kilomeetrit.⁶⁴

Peale põhieesmärgi saavutamise püüdsid inglased raudteede abil pidurdada India rahvusliku tööstuse arengut, kehtestades äärmiselt kallid veohinnad. Selle tulemusena juhtus, et Bombay ja Karatši töösturitel oli kasulikum vedada sütt sisse Inglismaalt - see tuli 7 - 9% odavam.⁶⁵ Raudteekompaniide kasumid olid hiiglasuured, ulatudes aastas 10 miljoni ruupiani.⁶⁶

Võrdlemisi laialdane levik sisetranspordis oli ka laevan-

61. K. Marx ja F. Engels, *Valitud teosed I*, Tallinn 1957, lk. 275.

62. С. Вельман, *Развитие капитализма в Индии*, (в сборнике „Колонизация Востока“, Москва 1923, №3) стр. 555

63. *Ibid.*

64. *БЭЭ*, т. 18, стр. 49

65. А.А. Баталов, *Развитие транспорта в республике Индия*, (В сб.: *Экономическое развитие Индии*, Москва 1960) стр. 396.

66. *Индия*, оп. цит., стр. 485.

dusel. Autotransport oli suhteliselt vähe levinud: häid teid leidis harva ning autode arv oli väike. Põhilisteks transpordivahenditeks India teedel jäid endiselt veoloomad: härg, elefant, hobune.

Nagu kapitalistlikus maailmas üldse, nii ka Indias oli tööstuse arendamise oluliseks teguriks proletariaadi julm ekspluateerimine. Kuid Indias oli see ekspluateerimine veelgi julmem kui Euroopa riikides, ning tööliste kannatused olid veelgi õudsemad, sest India kodanlus püüdis veeretada tööliste kaela ka need kitsendused, mida talle endale püüdis ette seada Inglise imperialism.

Tabel 3 illustreerib võrdlevalt tööliste elamistingimusi tähtsamais Lääne kapitalistlikes riikides ja Bombays (töötasud on ümber arvestatud India väeringusse).

T a b e l 3.

Tekstiilitöölise elutingimused Inglismaal, USA-s ja Indias.⁶⁷

	Inglismaal 1925.a.	USA-s 1926.a.	Bombays 1923-1926.a.
Tööpäeva pikkus	8 tundi	9 tundi	10 tundi
Töönädala pikkus	45 tundi	51-55 tundi	60 tundi
Keskmine töötasu kuus	100 ruupiat	213 ruupiat	26-27 ruupiat
Keskmine meeste töötasu	137 ruupiat	254 ruupiat	31 ruupiat
Keskmine naiste töötasu	75 ruupiat	170 ruupiat	16 ruupiat
Tunnitasu	9,2 annat	18,5 annat	2 annat
Liigkasuvõtja ekspluateerimise % palgast	--	--	10%

67 А. А. Гордон, Некоторые особенности эксплуатации рабочего класса в колониальной Индии, («Советские восточные исследования», Москва 1958, №1) стр. 27.

Seega oli India töölise elatustase üle 4 korra madalam kui Inglismaal, üle 8 korra madalam kui USA-s. Tõsi küll, 1938. aastaks kasvas töölise nominaalsissetulek 40-50 ruupiani kuus, kuid kui arvestada elukalliduse tõusu samal perioodil, siis võib täheldada reaalpalka üldist alanemist.⁶⁸

India lastest töölise ^{perekondade} sissetulekud olid üldiselt väga madalad (vt. tabel 4).

Tabel 4

Perekonna sissetulekud Ahmedabadis ja Šolapuris.⁶⁹

Perekonna sissetuleku suurus	Ahmedabad (1926.a.)		Šolapur (1925.a.)	
	% töölise üldarvust	Töölise keskmine arv perekonnas	% töölise üldarvust	Töölise keskmine arv perekonnas
Vähem kui 20 ruupiat	2	1,2	8	1,0
20-30 ruupiat	17	1,2	23	1,6
30-40 - " -	21	1,5	26	1,9
40-50 - " -	25	1,6	21	2,0
50-60 - " -	18	1,9	11	2,4
60-70 - " -	8	2,0	5	3,0
70-80 - " -	5	2,4	3	2,7
80-90 - " -	4	2,2	3	3,3

Isegi seda väikest palgasummat vähendas veelgi laialdaselt kasutatav trahvide süsteem. India töölise olukorda uurinud komisjoni aruandes on kirjutatud: „Trahve kasutatakse laialdaselt kõigis alalistes ettevõtetes ja raudteedel, harvemini kaevandustes...“⁷⁰ Sama komisjon leiab aga, et „... trahvide süsteem on täiesti seaduslik -- distsipliini säilitamiseks ja

68 Л.А.Гордон, Некоторые вопросы положения промышленного пролетариата, (В сб.: Экономика современной Индии, Москва 1960) стр. 300

69 Положение рабочего класса в Индии, стр. 115

70 Ibid., стр. 29.

töö tootlikkuse tõstmiseks.⁷¹ Trahvide süsteemi eesmärgiks oli seega tööliste eksploateerimise tugevdamine ja kapitalistide kasumite suurendamine.

Nagu talupoegade, nii ka tööliste õlul lasusid raske koormana liigkasuvõtjad. Völaprotsent, mida liigkasuvõtjad töölistelt nõudsid, oli tavaliselt 75% aastas, tihti aga isegi 150% ning veelgi rohkem.⁷²

Tööliste töötingimused olid väga halvad: nad ei vastanud isegi ohutustehnika minimaalseimatele nõuetele. Halvad olid ka tööliste elutingimused. Šolapuris kulus 82% palgast esmaste vajaduste rahuldamiseks -- s.o. toidule, valgustusele, küttele, korterile; Ahmedabadis kulus selleks 85%.⁷³ Sealjuures võis tööliste kortereid vaevalt korteriteks lugeda.

1930. aastal oli Bombays 23706-st uuritud majast 8869 elamiseks täiesti kõlbmatud ning ülejäänudki elamute olukord oli kõike muud kui hiilgav.⁷⁴ Elanike tihedus korterites oli väga suur. Bombays elas 70% elanikest ühetoalistes korterites, kusjuures keskmine tihedus sellises toas oli 6-9 inimest.⁷⁵

Sisustus oli korterites väga napp. „Faktiliselt kohtab tööliskorterites mööblit minimaalsel hulgal, nad (töölised -- L.M.) ei või mitte alati endile lubada isegi sellist luksust nagu voodi.⁷⁶

Selliste ebasanitaarsete tingimuste juures ei maksaks imestadagi, et surevus, eriti laste hulgas, oli väga suur.

71 *Полное описание рабочего класса в Удугири, стр. 25.*

72 *Там же, стр. 26.*

73 *Там же, стр. 24.*

74 *Бомбей, op. cit., стр. 88.*

75 *Там же, стр. 87.*

76 *Полное описание рабочего класса в Удугири, стр. 24.*

1920.a. oli Bombays laste surevus 55,6%, samal ajal kui maal oli see 3 korda väiksem -- 18,3%.⁷⁷ Linnas sündinute protsent, võrreldes tööliste üldarvuga, vähenes pidevalt: tööliste teine põlvkond oli väga väiksearvuline; proletariaadi arv täienes maalt tulnutega (vt. tabel 5).

Tabel 5

Bombays sündinute % Bombay elanike üldarvust⁷⁸

Aasta	%
1872	31,1
1881	27,8
1891	25,0
1901	23,4
1911	19,6
1921	16,0

India proletariaat kujutas endast seega endiste talupoegadega pidevalt täienduvat ühiskondlikku klassi. Seetõttu on loomulik, et tööliste organiseerimine pidi sellises olukorras väga raske olema. India tööliste auks peab ütleva, et nad tulid selle tööga siiski toime.

Esimene ametiühing Indias tekkis 1917. aasta septembris Askola linnas (Keskprovintssides) -- Mehhaanikute Assotsiatsioon.⁷⁹ Samal aastal tekkis veel kaks tööliste ühendust -- Madrases Alumiiniumitööstuse Tööliste Liit ja Ahmedabadis Tekstiilitöölaliste Liit.⁸⁰

1918. aastal jätkus ametiühingute tekkimine. Ainuüksi

⁷⁷ Савдер, Забастовка бомбейских текстильщиков, (Новый Восток, Москва 1926, № 13-14) стр. 32.
⁷⁸ Поповские рабочие класса в Индии, стр. 102
⁷⁹ Хашимов, Шапошников, op. cit., стр. 118.
⁸⁰ Ibid., стр. 119.

Madrases tekkis 4 tööliste liitu, peale selle Bombays 2 ja Kalkutas 1.⁸¹ Kuigi esimesed tööliste ametiühingud olid veel nõrgad, esitasid nad siiski juba üsna julgeid nõudmisi. Nii nõudis Madrased tekstiilitöölise ametiühing 1918. aastal palga tõstmist 20% võrra, ühetunnilist lõunavaheaega ning Euroopast[↓] meistrite vägivaldsete lõpetamist.⁸²

1919. aastal, üldise imperialismivastase võitluse tõusu aastal, jätkus ametiühingute teke. Kanpuris tekkis Tööliste Liit, Madrased -- Madrased ja Lõuna-Marati Raudteelaste Liit.⁸³

1920. aastal loodi Indias ametiühingute ühendus -- India Ametiühingute Kongress. Kahjuks sattus see organisatsioon peagi kodanlaste mõju alla. India Ametiühingute Kongressi I sessioonil novembri algul 1920. aastal valiti üheks kongressi juhiks selline suurkanaluse huvide esindaja nagu Lala Ladžpat Rai -- üks India Rahvuskongressi liidreid.

Ka Inglise sotsiaalreformistid Andrews, Besant jt. tegid kõikvõimalikke pingutusi, et eemaldada töölisliikumine tõeliselt revolutsioonilisest võitlusest. Selleks püüdsid nad asutada inglise trade-unionide tüüpi ametiühinguid, et töölistel teel allutada Inglise imperialistidele.⁸⁴

Ent India tööliklassi hulgas hakkas 20. sajandi esimestel aastakümnetel levima ka marksism. Juba 1912. aastal avaldas Trivandrumi radikaalne ajakirjanik K. Ramakrišna Pillai Karl Marxi lühikese eluloo.⁸⁵ Enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobri-

81 В. Крjасин, Работе и профессиональное движение в Индии, („Новый Восток“, Москва 1924, №5) стр. 233.

82 Хашимов, Шаошников, op. cit., стр. 118

83 Ibid., стр. 119

84 Ibid., стр. 144.

85 В. В. Балабушев, Рабочий класс и национально-освободительное движение в Индии в 1923-1927 г. (Учебные записки института востоковедения, т. 8, Москва 1954) стр. 59.

revolutsiooni piirdus marksismi levik siiski vaid mõne üksiku eriti eesrindlike vaadetega haritlasega. Laialdasemalt hakkasid marksistlikud ideed Indiasse tungima pärast Venemaal toimunud Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. 1920.-ndatel aastatel hakkasid Indias tekkima kommunistlikud grupid. 1920.-ndate aastate keskel võitsid need juba terves reas ametiühingutes juhtpositsioonid.⁸⁶

Siiski jäi kommunistlik liikumine Indias kuni kolmekümnendate aastate kekkpaigani suhteliselt nõrgaks. Marksismi õiget omandamist takistasid mitmesugused reformistlikud voolukesed, millede käsitlused kommunismist olid kõike muud kui marksistlikud. 1925. aastal väljendus üks tollal tekkinud „kommunistliku“ partei juhte järgmiselt: „Kommunism on sama vana kui ajalugu. Buddha ja Jeesus olid ka kommunistid. India kommunism ei ole bolševism. Bolševism on kommunismi vormiks Venemaal, India aga ei vaja seda.“⁸⁷

Marksistlik töölispartei loodi Indias 1933. aastal -- India Kommunistlik Partei. Inglise imperialistide repressioonide tõttu, kes keelasid partei 1934.a., olid India kommunistid kuni 1942. aastani sunnitud viibima pöranda all.

1920-ndatel -- 1930-ndatel aastatel oli India tööliklassi põhiliseks võitlusvahendiks streik. Streigiliikumine kujunes Indias võrdlemisi laiaulatuslikuks. Võrreldes Indiat kapitalistliku Lääne suurimate riikidega selgub, et India tööliste streigiliikumine suhteliselt isegi ületab Inglismaa ja USA tööliste streigiliikumise, eriti kui me arvestame India töölis-

86 Хамитов, Манонимикова, *op.cit.*, стр.153 jj.

87 Балабушев, *op.cit.*, стр. 23.

klassi väikest arvu (vt. tabel 6).

Tabel 6

Streigiliikumine Indias, Inglismaal ja USA-s
1923.-1936.a.⁸⁸

Periood	Streikivate tööliste arv (mlj.)			Kaotatud tööpäevade arv (mlj.)		
	In.	I	USA	In.	I	USA
1923-1928	1,7	4,4	2,7	60,6	191	
1929-1933	1,2	1,8	2,3	31,0	27,3	43,0
1934-1936	0,5	6,7	3,4	8,2	4,8	49,4

Ka ametiühingutes toimus reformismivastane murrang. Kahekümnendate aastate lõpul lagunes India Ametiühingute Kongress. Selle asemele tekkis kolm ametiühingute keskust:⁸⁹

- a) Punane Ametiühingute Kongress. See organisatsioon oli seotud India kommunistidega. 30-ndate aastate algul oli selles juba 10 000 liiget.
- b) Üleindialine Ametiühingute Kongress; oli seotud India kodanluse partei -- India Rahvuskongressiga; 80 000 liiget.
- c) Rahvuslik Ametiühingute Föderatsioon. Seda organisatsiooni juhtisid reformistid. Tol ajal oli seal 136 000 liiget.

Käsiteldaval perioodil piirdus India tööliste võitlus põhiliselt majandusliku ja rahvusliku vabastusvõitlusega. Otsest

⁸⁸ Гордон, Некоторые особенности ..., стр. 29.

⁸⁹ Л. В. Шапошникова, Борьба индийского пролетариата за единство действий (1934-1939 гг.) («Вопросы истории», Москва 1957, № 2) стр. 98.

poliitilist võitlust oma rõhujate -- kapitalistide vastu ei saanud proletariaat veel alustada, sest ta oli suhteliselt väikesearvuline ja nõrgalt organiseeritud. Ka oli Indias vaja kõigepealt lahendada esmase tähtsusega küsimused: vabastada maa imperialistide ülemvõimu alt ning likvideerida feodalism. NLKP programmis on kirjutatud: „Töölisklassi ja talurahva liidu tugevusest sõltub oluliselt see, millisel määral võtab rahvuslik kodanlus osa imperialismi- ja feodalismivastasest võitlusest. Rahvusrindesse ühinevad töölisklass, talurahvas, rahvuslik kodanlus ja demokraatlik haritlaskond.“⁹⁰

India rahvuslik kodanlus, kelle arengut takistas Inglise imperialism, oli huvitatud imperialismivastasest võitlusest. India rahvusliku kodanluse põhiliseks organisatsiooniks kujunes 1885. aastal loodud India Rahvuskongress (IRK). Oma tegevuse algaastatel oli IRK veel väga mõõduka kallakuga: partei tegevus oli rajatud legaalsele, "konstitutsioonilistele" alustele. Peale kodanluse esindajate kuulus tol ajal IRK-sse veel üsna arvukalt feodaale, põhiliselt väikemõisnikke. IRK tollaegset koosseisu illustreerib 1887.a. toimunud IRK III sessioonist osavõtnute jaotus:⁹¹

Radžasid	3
Mõisnikke	158
Kodanliku intelli- gentsi esindajaid	302
Kaupmehi, liig- kävõtjaid	123
Vabrikante	5
Talupoegi	2
Käsitöölisi	1
<hr/>	
Kokku	594 delegaati

⁹⁰ NLKP programm, Tallinn 1961, lk. 44

⁹¹ И. Рейснер, Индийские национальные конгрессы, („Аграрные проблемы“, Москва 1932, №3-4) стр. 121.

Masside võitlusest oli toleaeagne IRK veel täiesti eraldunud.

20. saj. algul, seoses rahvusliku vabastusvõitluse elavnemisega, toimusid teatud nihked ka IRK-s. Kongressi liidrite hulgas hakkasid figureerima sellised nimed nagu B.G.Tilak, Aurobindo Ghosh ning teised radikaalseid meelestatud India rahvusliku kodanluse esindajad. IRK poliitika hakkas ületama mõõduka, "konstitutsioonilise" võitluse piire.⁹²

Mõõdukad, kelle seas domineerisid sellised nimed nagu S.Banerđži, M.Gokhale jt. jäid edasi endistele seisukohtadele ning neil õnnestus pärast 1905.a.--1908. a. rahvusliku-vabastusvõitluse lainet kõrvaldada IRK juhtkonnast radikaalsemalt meelestatud elemendid. Ning kuni Esimese maailmasõjani jäi IRK mõõdukaks, "konstitutsiooniliseks" parteiks, kelle eesmärgiks oli "konstitutsiooniliste" võitlusmeetodite abil teatud omavalitsuse saavutamine Briti Impeeriumi raames.

Kui Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul ägenes rahvaliikumine Aasia maades, siis oli India rahvuslik kodanlus seatud dilemma ette, kas jätkata endist "konstitutsioonilist" poliitikat või asuda rahvaliikumise etteotsa. Esimesel juhul oleks kodanlus kaotanud oma mõju rahvamassides ning oleks võinud kujuneda olukord, kus ta surutakse rahvuslikust vabastusliikumisest kõrvale. Kuid, kuna India rahvuslik kodanlus oli tol ajal huvitatud imperialismivastasest võitlusest, ning kuna vastuolud imperialismi ja rahvusliku kodanluse vahel olid teravamad kui rahvusliku kodanluse ja proletariaadi vahel, siis otsustas kodanlus liituda rahvaliikumisega ning kasutada seda ära enda huvides.

⁹² Ганковский, Гордон - Положская, op.cit., стр. 28.

Kuid -- „rahvuslikul kodanlusel on kahepalgeline olemus. Asumaade, endiste asumaade ja sõltuvate riikide rahvuslik kodanlus, kes ei ole seotud imperialistlike ringkondadega, on tänapäeva tingimustes objektiivselt huvitatud imperialismi- ja feodalismivastase revolutsiooni põhiülesannete lahendamisest. Järelikult ei ole veel tühjaks ammutatud tema progressiivne osa, tema võime osa võtta eluliselt tähtsate üldrahvuslike ülesannete lahendamisest.

Kuid vastavalt sellele, kuidas kasvavad vastuolud töörahva ja varakate klasside vahel ning teravneb klassivõitlus riigis, ilmutab rahvuslik kodanlus üha suuremat kalduvust kokku leppida imperialismiga ja oma maa reaktsiooniga.”⁹³

Need rahvusliku kodanluse kahepalgelise olemise jooned avaldusid ka IRK edaspidises taktikas. Ühelt poolt - oli vaja rahvamasside võitlust, teiselt poolt - oli vaja hoolitseda selle eest, et massid ei pöördu kodanluse enda vastu.

India rahvuslik kodanlus lahendas selle probleemi väga omapäraselt, arvestades India rahvaste omapärasest arengut. Selleks kasutas ta ära Mahatma Gandhi, kes oli Indias juba väga populaarseks muutunud seoses edukalt lõppenud võitlustega Lõuna-Aafrikas ja Esimese maailmasõja perioodil ka Indias.

Kinna Gandhi ja gandhismi probleem on India rahvusliku vabastusvõitluse käsitlemisel väga suure tähtsusega, siis vaadeldes järgnevalt mõningaid momente M.Gandhi õpetusest.

⁹³ NLKP programm, Tallinn 1961, lk. 44

3. Mahatma Gandhi osast India
rahvuslikus vabastusvõitluses.

Mahatma Gandhi on üks keerulisemaid isiksusi India ajaloos. Tema tegevuse ja õpetuse põhjaliku analüüsita ei ole võimalik täielikult mõista India rahvusliku vabastusvõitluse käiku ja suunitlust. Kahjuks on nõukogude uurijad veel selles osas väga vähe ära teinud. Üheks pidurdavaks asjaoluks, mis takistas Gandhi ja gandhismi objektiivset uurimist, oli isikukultus. Selle mõjul läheneti meil Gandhi õpetusele ja tegevusele väga ühekülgelt, dogmaatiliselt, ning tulemused, kuhu jõuti, ei tee au nõukogude teadusele. Alguse sellele suunitlusele tegi J.V.Stalin oma kõnes „Keskkomitee poliitiline aruanne ÜK(b)P XVI kongressile“: „Mis puutub Indiasse, Indo-Hiinasse, Indoneesiasse, Aafrikasse jne., siis pole mingit kahtlust, et neis maades kasvab revolutsioonilise liikumine, mis omandab mõnikord rahvusliku vabadussõja vormid. Härrad kodanlased kavatsesid need maad verre uputada ja toetuda politsei tääkidele, kutsudes abiks niisugaseid inimesi nagu Gandhi. Pole kahtlust, et politsei täägid on halb tugi. Ka tsarism püüdis omal ajal toetuda politsei tääkidele, kuid mis tugi sellest sai, see on kõigile teada. Mis puutub Gandhi taolistesse abilistesse, siis tsarismil oli neid iga suguste liberaalsete kokkuleplaste näol terve kari, millest aga midagi välja ei tulnud peale häbistava läbikukkumise.“ 94

Stalini sellisele seisukohale järgnes rida valesid järeldusi Gandhi tegevuse kohta, mille kokkuvõtteks võib lugeda ar-
)))

94 J.V.Stalin, Teosed, 12 kd., Tln.1952, lk. 244-245.

tikleid „Gandhi“ ja „Gandhism“ „Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ 10.köites.⁹⁵ Toogem sealt näitena paar väljendust:

„Gandhi reetis rahva ja aitas imperialistidele ülestõusu mahasuruda.“ „Sõnades Gandhi süüdistas suurkodanlust ja Inglismaa koloniaalpoliitikat, näidates demagoogiliselt ennast India iseseisvuse pooldajana ja inglaste vastasena.“ (Minu sõrendused - L.M.)⁹⁶

1956.aastast alates tuli murrang. Tee sellele avas NSVLiidu väljapaistvaimaid rahvusliku vabastusliikumise uurijaid, „*Всемирная история*“ peatoimetaja akadeemik J.Žukov oma kirjas „Mahatma Gandhi ajaloolisest osast“ nädalakirja „*Колос Времени*“ toimetusele.⁹⁷ Akad. J.Žukov tõstab esile allikad, mis avasid meil tee M. Gandhi vaadete ja tegevuse õigele hinnangule. Nendeks olid 1955.aastal vene keelde tõlgitud Nehru teosed „Autobiograafia“ ja „India avastamine“. „Ma tahaksin ... alla kriiputada meil välja antud Dž. Nehru tööde suurt tähtsust, need aitavad meil õigesti mõista India rahvusliku vabastusliikumise paljusid spetiifilisi iseärasusi, nende seas ka Gandhi osa selles⁹⁸.“ Akad. J. Žukov tõstab esile mõningaid kohti Dž.Nehru „Autobiograafiast“, millel on eriti suur tähtsus Gandhi tegevuse mõistmisel. Lisame neist paar. „... Gandhi tunneb Indiat mõõtnatult paremini kui meie; inimeses, kes on võimeline äratama enda suhtes sellist truudust ja andumust, peab olema midagi, mis vastab masside vajadustele ja lootustele.“⁹⁹ „Gandhi

⁹⁵ БСЭ, т. 10., стр. 203-204.

⁹⁶ Ibid., стр. 203.

⁹⁷ Е. Искраб, Об исторической роли Махатмы Ганди. Труды в редакцию („Колос Времени“, Москва 1956, №6) стр. 15-17.

⁹⁸ Ibid., стр. 16

⁹⁹ Ibid., стр. 16. (В. Клеп, Автобиография, стр. 277.)

oli suur talupoeg, talupoegliku vaatega nähtustele ja talupoegliku pimedusega ehk mõnede külgede suhtes. Kuid India on talupoeglik maa ja Gandhi tunneb hästi oma Indiat ning reageerib tema väiksemalegi liikumisele, hindab täpselt ja peaaegu instinktiivselt tema väiksematki liikumist ning omab annet tegutseda vajalikul psühholoogilisel momendil."¹⁰⁰

Akad. J. Žukovi seisukohale järgnes ^{NSVL TA} Idamaade instituudi tollaegse direktori A. Guberi kiri ajakirja "Международная жизнь" toimetusele.¹⁰¹ Ka A. Guber tõstab esile Dž. Nehru töid, nähes neis väga tähtsaid allikaid "India arengu keeruliste protsesside mõistmiseks."¹⁰² Oma kriitika suuna näitavad kirja autor Moskva Riikliku Ülikooli poolt välja antud "Idamaade uusima ajaloo" autorite aadressil.¹⁰³ "On loomulik, et ... autorid ei jaga Gandhi filosoofilisi vaateid, kuid on häbiasi, et nad ei oska mõista gandhismi tekke ja tugevnemise seaduspärasust India konkreetsetes tingimustes, et nad ei oska õigesti ja ajalooliselt hinnata India väljapaistva rahvusliku tegelase keerulist ja vastuolulist figuuri".¹⁰⁴

Alles pärast ülaltoodud väljaastumisi asusid oma seisukohti revideerima indoloogid A. Djakov ja J. Reisner. Oma ühisartiklis "Gandhi osa India rahvaste vabastusvõitluses" tunnistasid nad enesekriitiliselt oma eelnenud aastatel ilmunud töödes tehtud

¹⁰⁰ Е. Шуклов, *op. cit.*, стр. 16. (В. Керу, *Автобиография*, стр. 275)

¹⁰¹ А. Губер, *Письмо в редакцию* ("Международная жизнь", Москва 1956, № 3)

¹⁰² *Ibid.*, стр. 61.

¹⁰³ *Новейшая история стран зарубежного Востока*, Вып. 1-2, Москва 1954-1955.

¹⁰⁴ Губер, *op. cit.*, стр. 62.

vigu.¹⁰⁵ Näidatud artiklis andsid autorid terve rea õigeid hinnanguid Gandhi tegevusele.

Esitatud artiklid avasid tee Gandhi tegevuse põhjalikule uurimisele marksistliku teooria seisukohalt. Ent peab nentima, et ulatuslikumate teoste üksikuist lehekülgedest ei ole veel kaugemale jõutud. Siin seisab töö alles ees.

Gandhi filosoofiliste ja eetiliste vaadete peamiseks allikaks võib pidada Vana-India klassikalise eepose „Mahabhaarata“ (महाभारत) VI raamatus leiduvat filosoofilis-eetilise sisuga poeemi „Bhagavadgiita“ (भगवद्गीता) selle bhakti (भक्ति = anduvus, austus) ja karma (कर्म = töö, tegu, tegevus) õpetustega.¹⁰⁶

Eriti suurt mõju avaldasid Gandhile selle poeemi järgmised värsid (II; 62, 63):

ध्यायतो विषयान् पुंसः संगस्तेषूपजायते ।

संगात् संजायते कामः कामात् क्रोधो ऽधिजायते ॥

क्रोधदुवति संमोहः संमोहात् स्मृतिविभ्रमः ।

स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात् प्रणश्यति ॥ ¹⁰⁷

¹⁰⁵ А. И. Овчкарёв и И. М. Рэйскер, Роль Ганди в освободительной борьбе народов Индии („Советские восточные вестники“, Москва 1956, № 5)

¹⁰⁶ „Sel raamatul oli minu arvates hindamatu väärtus. Sellest ajast peale on suur arvamus Giitast minus alatasa kasvanud, nii et näen temas praegu ülimat Tõe õpperaamatut.“ (Gandhi, Minu elu, lk. 66).

¹⁰⁷ Kui keegi mõtleb meelelistest asjadest, siis tekib tal nende vastu kiindumus, kiindumusest sünnib iha, ihast vihkamine. Vihkamisest tulevad valearvamused, valearvamustest - mõistuse hääbumine; sellest hukub aru ja lõpuks inime-
ne ise.

Kaheldamatut mõju on Gandhile avaldanud 12,saj, elanud väsišta-advaita (विशिष्टाद्वैत = eriline mittekahesus) koolkonnana rajaja Ramanudža ja džaina usundi (जैनमत) eetilised süsteemid. Lääne ideoloogiatest avaldas Gandhile eelkõige mõju kristlus, õigemini selle iidseim eetiline kontseptsioon, mis on leidnud väljenduse „ Mäejutluses.“ Gandhi kirjutab: „Ent Uus Testament avaldas mulle hoopis teistsugust mõju (kui Vana Testament - L.M.), eriti mäejutlus, mis tungis mulle otse südamesse. Võrdlesin seda „Gütaga“. Koht „aga mina ütlen teile, et teie ei pea mitte tigeada vastu panema; vaid kui keegi sind lööb vastu su paremat kõrva, kääna temale ka teine; ja sellele, kes sinuga tahab kohut käia ja võtta su vammuse, jäta ka kuub“ - vaimustas mind ääretult.“ 108

Peab siiski lisama, et kristluse teoloogia ja filosoofia jättis Gandhi täiesti külmaks. „Ma ei suutnud uskuda, et Kristus on Jumala ainusündinud poeg ja et ainult sellele, kes usub temasse, saab osaks igavene elu... Minu mõistus ei olnud suuteline uskuma sõnasõnalt, et Kristus on lunastanud kõik maailma patud oma surma ja oma verega... Oli lihtsalt võimatu tunnistada kristlust täiusliku usundina...“ 109

Siinkohal maksaks täpsustada mõisteid „religioon“ ja „usk“ nagu neid tajus Gandhi. Vaadelgem, kuidas Gandhi defineeris hinduismi, mille kõigutamatuks pooldajaks ta end tunnistas: 110 „ Kui mind palutaks defineerida hindu usundit, siis

108 Ganghi, Minu elu, lk. 68 (tsit.:Matt.5; 39, 40)

109 Ibid., lk.117

110 Gandhi, Jung Indien, S.271, 346.

ütleksin ma lihtsalt: see on tõe otsing mittevägivaldsete vahenditega. Inimene võib jumalat mitte uskuda ja ikkagi nimetada end hinduks. Hinduism - see on väsimatu tõe otsing. Hinduism on tõe religioon... Jumala eitamine on meil lubatud. Tõe eitamine on meil keelatud." ¹¹¹ Ei maksaks vist märkidagi, kui võrd see seisukoht erineb nii hinduismi teoloogide kui ka üldse usumeeste seisukohtadest. Gandhile on mõiste „ tõe" maailma hõlmavaks absoluutseks reaalsuseks. Kasutades teoloogilist sõnavara, ühendas ta selle mõiste mõistega „jumal" . Kuid Gandhile oli jumalaks tõe, mitte tõeeks - jumal.

Kristlus avaldas Gandhile mõju ka veel teist teed kaudu, nimelt - Tolstoi interpretatsioonis . ¹¹² Tolstoi teos „Jumala riik on teie sees" vaimustas Gandhit jällegi eelkõige tema sügava eepilise ja humanistliku kontseptsiooni tõttu. Tolstoi mõju Gandhi vaadete kujunemisele on probleem, mida tuleks kindlasti põhjalikult uurida, sest liiatõgi on sel veel kaasajalgi kindel tähendus. Nõukogude autor A.Šifman arvab: „Tolstoi ja Gandhi sõpruses, nende surematutes humanismi ja rahu ideedes on India ja NSVL vennasrahvaste igavese ja kindla sõpruse pant." ¹¹³

Palju ei erine sellest ka indialaste avaldused. Nii kirjutab Tolstoi endine sekretär V. Bulgakov, et Jasnaja Poljanat külastavad indialased ütlevat: „ Tolstoi mõjutas Gandhit,

¹¹¹ Tsit. teosest: *Неру, Отправител Удгуна, стр. 76.*

¹¹² Gandhi kirjutab: „ Kolm moodsa aja inimest on avaldanud suurt mõju minu elule ja on mind oma vangistusse haaranud? Raitšandbhai oma elava lähedusega, Tolstoi oma raamatuga „Jumala riik on teie sees" ja Ruskin oma tööga „Kuni selle viimseni" (Gandhi, Minu elu ,lk.78)

¹¹³ *А. Шифман, Лев Толстой и Махатма Ганди (в Современный Восток, Москва 1960, №29) стр. 16.*

aga Gandhi vabastas India kolonisaatorite käest. Tähendab, ka Tolstoi on võtnud osa India vabastamisest." 114

Ruskini teoses 115 võlus Gandhit eriti selle rahva lähedus, lihtsa füüsilise töö ülistus. Gandhi kirjutas: „Mõist-
sin Ruskini õpetust järgmiselt:

1. Üksikisiku hüvang peitub üldsuse hüvangust.
2. Advokaadi tegevusel on sama väärtus kui juuksuri omalgi, sest kõigil on õigus tööga ülalpidamist teenida.
3. Kehalise töö kutse, s.t. põllumehe või käsitöölise oma, on tõeliselt elamisväärne." 116

Ning lõpeks võiks viidata veelgi ühele Lääne mõtlejale, seekord ameeriklasele, kirjanik Henry David Thoreau'le, kelle looduselähedased teosed Gandhit vaimustasid. 117

Seega, tehes kokkuvõtte Gandhit mõjustanud isikutest, võib öelda: Kõik nad on propageerinud, ühed ainult kirjasõ-
nas, teised ka praktikas - ühiskonna mastaapides küll utoopi-
list - kuid siiski õilsatest kaalutlustest tingitud üldinim-
likku moraali. Oma eetiliste kontseptsioonide tõttu on nii
Tolstoi kui ka Thoreau ja Ruskin jäänud ajalukku püsima eel-
kõige kui suured humanistid. Kuigi nende eetikat täielikult
rakendada ei ole mõeldav, on nende mõtted ja teod enamikul
juhtudel avaldanud positiivset mõju ühiskonna edasisele aren-
gule.

Ülaltoodud allikate, samuti pingsa eluvaatluse põhjal
(muidugi vastavalt oma maailmavaatele - objektiivsele idea-
lismile), lõi Gandhi oma eetilise õpetuse, ilma mille mõist-
miseta ei ole võimalik mõista ka Gandhi tegevust poliitikuna.

116 Gandhi, Minu elu, lk. 156.

117 D. Datta, *Философия Махатмы Ганди*, Москва 1957 г. стр. 22.

114 В. Ф. Буதாகов, *Книги об Индии в библиотеке А. Н. Толстого*.
(Краткие сообщения институты востоковедения, т. XXXI, Москва 1957 г. стр. 5).

115. Vt. viide 112.

Gandhi eetika nurgakivideks on iidset mõistet.¹¹⁸

ahimsa (अहिंसा = mittekahjustamine, mittevägivald),

satja (सत्य = õiglus, tõde),

asteja (अस्तेय = ausus),

brahmats'arja (ब्रह्मचर्य = Brahma elu, s.t. absoluutne karskus),

aparigraha (अपरिग्रह = mitteomamine).

Tähtsaimaks moraalinõudeks oli Gandhile ahimsa. Tõsi, seda mõistet ei käsitle Gandhi nii äärmuslikult kui džainistid, kes, näiteks, hõmdudes putukatele kahju tekitamast, kannavad suu ees sidemeid, et mitte juhuslikult mõnd pisiolendit sisse hingata.¹¹⁹ Gandhil on aga eriti rõhutatud selle mõiste aktiivne moment - kõike elusat on vaja armastada. Selle tundelega tuleb hõlmata kogu maailm, ka vaenlased ja kurjategijad, sest „on vaja põlata pattu, mitte patuseid.“¹²⁰

Gandhi ahimsa kontseptsiooni nurgakiviks on õpetus mittevägivallast. Mittevägivalla idee läbib enamikku Gandhi mõtteavaldustest: „Minu armastus mittevägivalla vastu on üle kõige. Seda võib võrrelda vaid minu armastusega tõe vastu, mis on minule mittevägivalla sünonüümiks. Ainult mittevägivalla abil võin ma näha ja tunnetada tõe.“¹²¹

Gandhi mittevägivalla idee on tekitanud palju eksiarvamusi. Nii on tahetud selles näha passiivsust, argust, võitlusest põgenemist. Tegelikult ei ole see nii. Gandhi on ise kirjutanud: „Mitte mõistes, mida tähendab mittevägivald, mõtlevad

¹¹⁸ Vt. Patandžali Joga-suutra (II, 30):

अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रह यमाः

(ahimsa, satja, asteja, brahmats'arja ja aparigraha - need on suur^{ed} kohustused).

¹¹⁹ С. Чаптергина и Д. Давыт, Введение в индуизмскую философию, Москва 1955, стр. 100.

¹²⁰ М. Ганди, Все люди - братья (Курьер ЮНЕСКО, Париж. Москва 1958, №11) стр. 30

¹²¹ Там же.

paljud, et vóorus nõuab hädahoost põgenemist, mitte talle vastupanu osutamist, eriti kui ähvardatakse elu. Propageerides mittevägivalda, pean ma kõigi oma käsutuses olevate vahenditega hoiatama tema selläse tõlgendamise eest, mis on alandav mehisele inimesele."¹²² „Minu mittevägivalla idee ei tähenda sugugi, et võib hädahoost korral plehku pista ja jätta oma ligimesed ilma kaitseta. Kui on vaja valida vägivalla ja arapõgenemise vahel, siis ma eelistan vägivalla argusele. Ma ei saa õpetada argpüksile mittevägivalda, samuti kui ma ei või meelitada pimedat võrratu vaatepildiga.

Mittevägivald - see on mehiseuse kulminatsioon."¹²³

Gandhi mittevägivalla kontseptsiooni aktiivsusele on viidanud ka mitmed nõukogude uurijad. Djakov ja Reisner kirjutavad: „Satjagraha ei ole passiivne vastupanu. See ei ole mittevastupanu, vaid mittevägivaldne vastupanu."¹²⁴

Et iseloomustada Gandhi mittevägivalla ideed lõpuni, selleks lubatagu tsiteerida Gandhi mõtteavaldust Hirošima tragöödia puhul 1945. aastal: „Ma mitte ainult et võpatasin õudusest, kui sain teada, et aatomipomm pühkis maa pealt Hirošima. Ma ütlesin endale: „Kui nüüd maailm ei võta mittevägivalla ideed omaks, siis ähvardab inimkonda enesehävitamise oht."¹²⁵

Gandhi mittevägivalla ideel baseerus tema poliitilise võitluse taktika - satjagraha (सत्याग्रह = veendumus tões). Gandhi arvas, et ainult mittevägivaldse võitluse abil võib India saavutada vabaduse. Nagu näitas Gandhi poolt juhitud

122

123 Ibid: Ganju, Все вопросы - ответы, стр. 20
Ганди.

124 Дьяков и Рейснер, op. cit., стр. 24.

125 Ganju, Все вопросы - ответы, стр. 29.

võitlus, astusid rahvamassid tihti Gandhi sellest nõudest üle. Gandhi suhtus masside relvastatud võitlustesse aga alati eitavalt.

Samuti eitavalt suhtus Gandhi klassivõitlusesse: „Ma ei pea kapitali töö vaenlaseks. Ma arvan, et nende koordineerimine on täiesti võimalik.“¹²⁶ Samal ajal kutsus Gandhi kapitaliste üles leevendama töörahva ekspluateerimist, täieliku võrdsuse alusel baseeruvat jaotussüsteemi pidas ta aga utopiaks.¹²⁷

Tihti on kerkinud esile küsimus, millise klassi huvisid Gandhi kaitses. Proletariaadi huve ta ei kaitsenud - see peaks kohe selge olema, sest Gandhi ei nõudnud ju klassikorra likvideerimist.

Ka feodaalide huvide kaitsjaks ei saa Gandhit pidada, sest tema poliitika oli alati suunatud feodaalsete institutsioonide ja kastikorra vastu.

Jääb üle kaks põhiklassi - talupoegkond ja kodanlus. Dž.Nehru on väitnud, et Gandhi oli talupoegade ideoloog.¹²⁸ Tõsi, Gandhi kasutas talupoegadele mõistetavat fraseoloogiat, tema aluviisid olid talupoeglikult lihtsad, kuid ühiskonnategelase klassikuuluvust saab määrata vaid alusel - kelle huve antud isik kaitseb. Gandhi puhul on selle küsimuse lahendamise mõnevõrra komplitseeritud, kuid arvestades asjaolu, et ta töötas India kodanluse heaks India kodanliku riigi loomise eesmärgil, siis ei saaks olla kahtlust: Gandhi oli India kodanluse ideoloog ja poliitik.

¹²⁶ Э. М. И. Нарсуджиринка, Махатма Ганди и гандизм, Москва 1960, стр. 57.

¹²⁷ Ibid., стр. 58

¹²⁸ Неру, Автобиография, стр. 275.

¹²⁹ NLKP programm, Tallinn 1960, lk. 118.

Siin tuleb aga teha väike reservatsioon. Gandhi oli kaugelelähevam ja - mis kõige tähtsam - siiram kui enamik teisi kodanlikke poliitikategelasi. Seetõttu kutsus ta kapitaliste üles - nagu juba eespool nägime - vähendama tööliste eksploateerimist. Gandhi klassikuuluvust see moment aga muidugi ei muuda.

Seetõttu tuleb Gandhi õpetusele läheneda NLKP uue programmi seisukohalt: „Ühiskonnateadused peavad ka edaspidi resoluutselt välja astuma kodanliku ideoloogia vastu.“¹²⁹

Gandhi õpetus on üks objektiivse idealismi eri vorme, kusjuures seal on rõhutatud abstraktse humanismi momendid. Tõelise humanismini, mida on viinud ja viib ellu töölisklass, ei jõudnud Gandhi kunagi.

Kuna ka objektiivne idealism on reaalse maailma peegeldus, kuigi moonutatud kujul, siis õnnestus Gandhil oma õpetust mõnel määral rakendada praktilises elus. Kuid -, see õnnestus tal ainult tänu India erilisele olukorrale, India omapärastele traditsioonidele. Kuskil mujal pole Gandhi õpetuse rakendamise katsed edu andnud. Ja ka tänapäeva Indias rändab Gandhi' ustavaim õpilane Vinoba Bhave peaaegu asjatult ringi, lootes, et suurmaaomanikud ohverdavad oma maad vabatahtlikult rahvale. Kuid tänapäeva Indias on kujunemas olukord, kus ühiskonda ümberkujundavaks ideoloogiaks saab olla a i n u l t teaduslik kommunism.

¹²⁹ NLKP programm, Tallinn 1960, lk. 118.

II peatükk

INDIA RAHVUSLIKU VABASTUS-

VÕITLUSE ARENG AASTAIL 1919 - 1922.

1917. a. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas inimkonnale tee helgesse tulevikku. Selle sündmuse otsene mõju kandus kaugemale üle Venemaa piiride. Üheks maaks, kus ta mõju muutus peagi tajutavaks, oli India.¹ India rahva massid hakkasid tunnetama oma jõudu. Tööliste ja talupoegade väljaastumised sagenesid enam mitte aastate või kuudega, vaid päevadega.

1918. aastal läbis kogu Indiat ulatuslik töölisliikumise laine, mille suurimaks väljaastumiseks oli Bombay 100000 tekstiilitöölise streik.²

Kui 1918. a. väljaastumised piirdusid peamiselt tööstuslinnadega ja eelkõige tööstusproletariaadiga, siis 1919. aastat võib iseloomustada juba massiliste imperialismivastaste väljaastumiste aastana.

Rahvamasside kasvanud rahulolematuse tingimustes võtsid koloniaalvõimud 18. märtsil 1919 vastu seaduse, mis on tun-

1. vt. А. Гром, Октябрьская революция и национально-освободительная борьба в Индии, Москва 1957.

2. Г. Ф. Десяткина, Национально-освободительное движение в Индии (1918-1922), (В сб.: «Великий Октябрь и народы Востока», Москва 1957) стр. 266.

tud Rowlatt'i seaduse nime all.³ See seadus andis politseile suured õigused võitluses rahvaliidumise vastu. Nimelt võidi nüüd arresterida ja vangistada iga india last ilma vastavate menetlusteta, nagu tunnistajate ülekuulamine, kohtuistung jne.⁴ Seega tähendas see seadus faktiliselt sõjaseisukorda. India rahva kannatustekarikasse oli see seadus aga viimaseks tilgaks. Rahvaliidumise kolossaalne tõus muutus silmaga nähtavaks.⁵ Gandhi, kes seaduse ilmumise momendil oli haige, sai tugeva vapustuse. R. Prasad märgib, et see seadus kõigutas lõplikult Gandhi usu inglasesse ja Briti impeeriumi humanisusse.⁶ Gandhi tegi viimase sammu, et päästa oma endist arvamust, - ta saatis asekuningale kirja, milles palus mitte anda oma nõusolekut Rowlatt'i seadusele.⁷ Et see palve jäi aga tähele panemata, siis hakkas Gandhi organiseerima juba olemasolevat vastupanu.

Kuigi IRK oli üldiselt juba Gandhi mõju all, mõistis Gandhi siiski, et antud momendil tuleb tal tegutseda ilma Kongressi ametliku toetuseta, sest ~~et~~ IRK juhtivad liidrid - eesotsas Motilal Nehru'ga - olid ikka veel tema taktika suhtes ebasõbralikult meelestatud.⁸ Seepärast kujundas Gand-

³ Дьяков, Национально-освободительная борьба..., стр. 4.

⁴ Неру, Автобиография, стр. 52

⁵ Muide, Dž. Nehru arvab, et selle seaduse eesmärgiks oligi provotseerida rahutusi. Põhjendus - nende kolme aasta kestel, millal seadus kehtis, ei kasutatud seda kordagi. (Неру, автобиография, стр. 52). Kas ei oleks aga loogilisem arvata, et inglased ei julgenud rahvaliidumise ulatuse tõttu seda kasutada?

⁶ Р. Прасад, ср. cit., стр. 108

⁷ Неру, автобиография, стр. 52

⁸ Ibid., стр. 53.

hi oma pooldajaist erilise organisatsiooni - Satjagraha Sabha (सत्याग्रह सभा). Kahe nädala jooksul 1919.a. märtsis astus Sabhasse 1200 inimest.⁹ Liikmed olid Sabhasse astudes kohustatud andma vande, milles oli lühidalt formuleeritud liikumise eesmärk: keelduda allumast Rowlatt'i seadusele:¹⁰ „ Selles võitluses järgime me piinliku täpsusega tõe ning hoidume vägivallast ükskõik millise elu, isiksuse või omandi suhtes.“¹¹ Satjagraha Sabha esimeseks sammuks oli keelatud kirjanduse levitamine, mille seas olid Mahatma Gandhi sellised teosed nagu „Hind Svaradž“, „Sarvodaja“ ja „Ühe satjagrahi lugu“.¹²

Esimese suurema võitlusüritusena pani Gandhi ette kuulutada välja üleindialine hartaal (हड़ताल = poodide sulgemine, streik): „ Satjagraha kujutab endast enesepuhastamise protsessi, kuna meie võitlus on puha võitlus, siis näib mulle, et seda tuleks alustada enesepuhastamisega. Seepärast jätku kogu India rahvas üheks päevaks oma tegevused ning pühendagu end paastule ja palvustele. Muhameedlased ei tohi paastuda üle ühe päeva, seepärast kehtku paast ainult kaks-kümmend neli tundi. On väga raske öelda, kas kõik provintsid vastavad sellele üleskutsele, kuid ma olen täiesti kindel, et vastavad Bombay, Madras, Bihar ja Sind.“¹³

Algselt määrati hartaal kolmkümmendale märtsile 1919.a.,

⁹ Харшугурунаг, op.cit., стр. 39.

¹⁰ Пращаг, op.cit., стр. 109.

¹¹ Харшугурунаг, op.cit., стр. 39.

¹² Gandhi, Minu elu, lk 282.

¹³ Харшугурунаг, op.cit., стр. 40.

hiljem aga viidi üle 6.aprillile. Vaatamata sellele toimusid ka 30.märtsil suured rahva väljaastumised, eelkõige Dehli. Ärielu katkes. Kõik töökojad, asutused, kauplused lõpetasid töö. Miitingutel süüdistati karmilt inglise kolonisaatorite poliitikat. Kuid indialaste jõud olid veel väga nõrgad ning Dehli väljaastumine suruti inglaste poolt relvastatud jõudude abil maha.¹⁴ Teistest suurematest keskustest, kus hartaal toimus samal päeval, võiks mainida Amritsari ja Lahoret.¹⁵

30.märtsi sündmustest ilmnas, et India elanikkond läheb kaugemale kui Gandhi seda soovis. Rahvale tähendas hartaal ikkagi eelkõige võimalust oma õiguste eest võitlemiseks. See fakt kinnitus veelgi rohkem 6.aprilli ja sellele järgnevate päevade sündmuste käigus. Dehli toimus uus võimas demonstratsioon Svami Šraddhananda juhtimisel.¹⁶ Võitlusse astusid ka Pandžab, Bombay, Bengaalia jt. piirkonnad.

1919.a. märtsi - aprilli sündmustele oli iseloomulik rahva eri kihtide harukordne ühtsus. Inglaste vastu astusid välja kõik indialased, sõltumata religioonist, kastist, rahvusest, klassist. Hindud ja muhameedlased sammusid demonstratsioonidel kõrvuti nagu vennad.¹⁷ Inglaste katsed tõmmata Pandžabi muhameedlasi imperialismivastasest võitlusest eemale ning suunata neid hindude ja sikhide vastu, lõppesid ebaeduga.

Võitlus kolonisaatorite vastu ei raugenud ka järgnevatel päevadel. Eriti teravad vormid olid liikumisel Pandžabis.

14. Колониальная история Индии, стр. 10.

15. Деллов, Национально-освободительная борьба, стр. 11.

16. Прасад, op. cit., стр. 110.

17. Gandhi M., Jung Indien, S.3.

Alates märtsist 1919.a. toimus seal pidevalt inglisevastaseid väljaastumisi. Gandhi, teades seda, tahtis sõita Pandžabisse, et võtta sealse liikumise juhtimine enda kätte.¹⁸ Kuid teel Dehliste arreteerisid inglise võimud Gandhi ning toimetasid ta tagasi Bombaysse.¹⁹ Kuuldus sellest vägivallaaktist kandus üle kogu India ning oli rahvale ajendiks uutele väljaastumistele.

Võitluse üheks tähtsamaks areeniks kujunes Amritsar. 10. aprillil 1919.a., pärast seda, kui rahvas kuulis kahe Pandžabi poliitikategelase doktorite Kitšlu ja Satjapala linnast väljasaatmisest, kogunes kolmekümnetuhandeline rahvahulk linnavalitsuse hoone ette.²⁰ Haarati võim ning faktiliseks peremeheks linnas sai rahvas. Inglased varjusid kindlustustesse, valmistudes jõuga väljaastumist maha suruma.

13.märtsil toimus Džallianvala Bagi väljakul miiting, kuhu kogunes üle kümnet tuhande inimese. Väljakul oli üksainus väljapääs. Seda asjaolu kasutas ära kindral Dwyer, kes sulges oma vägedega sissekäigu ning avas ilma hoiatamata tule relvastamata rahvahulgale. Tragöödia oli vapustav. Kümne minuti tulistamise resultaadiks oli 2000 ohvrit. Üks pealtnägija kirjeldab: „Palju täiskasvanute ja laste kehasid vedeles värava juures ning kogu väljakul. Mõnel olid pead lõhki raiutud, teistel silmad välja lastud, käed ja jalad küljest rebitud, rinnakorvid sisse muljutud. See oli õudne ja painajalik vaatepilt. Ma nägin inimesi, kes jätsid rutates maha haavatuid ja tapetuid kartuses, et neid hakatakse jälle tulistama. Paljud neist, kel

¹⁸ Gandhi M., Minu elu, lk. 283. jj.

¹⁹ Трасаг, op. cit., стр. 110.

²⁰ Кобениндия история Индии, стр. 56.

²¹ Дворнов, Национально-освободительная борьба..., стр. 11.

õnnestus väljakult pääseda, surid teel haavadesse ja nende laibad jäid tänavatele lebama." 22

Verise omavoli relvadeta rahva kallal sooritas kindral Dwyer külmavereliselt ja ääretu julmusega. Veel mõni päev hiljem kiitis ta, et tal oli kavatsuseks muuta terve linn tuhahunnikuks. 23

Amritsari sündmustel oli tohutu mõju rahvaliidumise arengule Indias. Kõigepealt reageerisid sellele Dehli tööliised, kes katkestasid protestimärgiks töö. 24 Sellele järgnesid ka teiste linnade elanikud. Eriti tugevad väljaastumised toimusid Pandžabi ja Bombay provintsis.

Aprilli keskel 1919.a. kujunes olukord Pandžabis väga teravaks. Raske oli leida linna, kus ei oleks toimunud väljaastumisi. Inglased toimetasid sinna suuri väekoondisi. Algas tõeline sõjategevus. Kuigi Pandžab oli muust Indiast isoleeritud, levisid ka mujal kuuldused veristest sündmustest tolles provintsis. 25

Inglased ei suutnud rahva vastupanu kergesti murda. Mitme kuu kestel leidsid aset ikka uued ja uued väljaastumised. Ning alles 1919.a. augustis suudeti seekordne rahvusliku vastustusvõitluse laine maha suruda. 26

1919.a. rahvaliidumise nurjumise peamiseks põhjuseks oli selle killustatus. Väljaastumised üksikutes linnades ei olnud üksteisega seotud. India Rahvuskongress ei suutnud veel oma mõju üle kogu maa levitada, teist organiseerivat jõudu aga tolleaegses Indias ei olnud.

22 Tsit.võetud teosest „Колониальная история Индии, стр. 57

23 Керу, Автобиография, стр. 57.

24 Хаманов, Маношникове, оп. cit., стр. 99.

25 Керу, Автобиография, стр. 54.

26 Дворнов, Национально-освободительная борьба, стр. 12.

Rahvaliikumise teiseks nõrkuseks võib pidada asjaolu, et sellest võttis osa põhiliselt ainult linnade elanikkond (kui mitte arvestada mõningaid linnalähedasi külasid). IRK-l kui pretendendil rahvaliikumise juhi kohale tuli ära teha suur töö, et tõmmata ka talurahvas ühtse võitlusega kaasa.

1919. a. rahvaliikumise tugevaimaks küljeks oli hindude, muhameedlaste ja sikhide ühtsus. Vaatamata imperialistide ja muhameedliku ladviku (Džinna jt.) pingutustele, ei õnnestunud neil muhameedlasest elanikkonda võitlusest eemaldada.

Samal ajal kui kogu Indiat 1919. aastal läbisid massilised rahvaliikumised, ja ka hiljem, avaldus hindude-muhameedlaste ühtsus ka ühest teisest aspektist: toimus nn. kalifaatlik liikumine. Kalifaatliku liikumise kui imperialismivastase võitluse eri vormi ajendiks oli imperialistide anastuspoliitika Türgi arvel. Kuna Türgi sultanit loeti muhameedlaste vaimseks juhiks - kaliifiks, siis tundsid India muhameedlased endid kohustatuks Türgi õiguste eest välja astuma.

1918. a. loodi Indias Kalifaatlik komitee võitluseks imperialistlike plaanide vastu. Selle organisatsiooni juhtideks olid progressiivselt meelestatud India muhameedliku kodanluse esindajad - vennad Muhammad ja Šakkat Ali ning Abul Kalam Azad.²⁷ Liikumine kalifaadi eest haaras kaasa India muhameedliku elanikkonna laialdased kihid. Peale kodanluse võttis sellest osa ka proletariaat ja talupoegkond, kes kujunesid selle liikumise kandvaks jõuks.²⁸

Töötavad massid mõistsid kalifaadi eest peetavat võitlust omamoodi. Nimelt kõlab hindustani keeles sõnaga kalifaat väga

²⁷ Караулов, Улавливание, op. cit., стр.

²⁸ Тарновский, Горган - революция, op. cit., стр. 50 и.

Ibid.

sarnaselt sõna *سے جس کے*, के विनाय 29 Seega - võitlus imperialistide vastu. Muidugi ei maksa arvata, et imperialismivastase võitluse üks vorme sai alguse ainult terminoloogilisest arusaamatusest. Pigem näitab see rahva nõusolekut olemasolevat liikumist teatud kindla organisatsiooni alla anda.

Kalifaadi eest peetav liikumine ei jäänud ainult muhameedlaste monopoliks. Sellega ühinesid India rahva laialdased kihid. Ka IRK progressiivsemalt meelestatud osa toetas aktiivselt seda liikumist, 30 nähes selles teatud abi oma eesmärkidele. 1919. aasta novembris toimunud Kalifaatliku Komitee I sessioonil valiti selle esimeheks Gandhi. 31

Ning tõepoolest, „vastutasuks“ astus rida muhameedlikke tegelasi ka IRK koosseisu, vennad Alid valiti isegi viimase juhtivateks tegelasteks. 32

1920. a. toimus hindude-muhameedlaste ühtsuse konverents, kus kiideti heaks kalifaadi eest peetav võitlus ning kuulutati see ettevalmistatava mittekoostöö kampaania koostisosaks. India poliitikategelane Humajun Kabir on öelnud: „Sellel ajal sulasid ühte kalifaatlik liikumine ja Kongressi rahvuslik-vabastusliikumine. India hindud ja muhameedlased astusid õlg-õla kõrval välja oma kodumaa vabastamise eest...“ 33

Samal ajal kui India rahvas organiseerus võitluseks oma maa vabastamise eest, püüdis Inglise valitsus meelituste,

29 S. t. - vastu. (ke hiläf)

30 *Правда*, op. cit., стр. 113

31 *Ганновчанни*, *Торшон-Пононская*, op. cit., стр. 50

32 *Девани*, *Классическая история Индии*, стр. 13

33 *Сит. ж. орд. Гобенман история Индия*, стр. 54.

lubaduste ja osaliste järeleandmiste teel pidurdada rahva-
liikumise arengut. Juba 1917. aastal alustasid tegevust
India asjade minister Montegu ja India asekuningas lord
Chelmsford. 1918. aastaks töötasid nad välja ettekande, mis
avaldati 1918.a. juulis. Selles märgiti, et 1909.a. reformi
tulemusena „ei olnud kohalike organite olukorras üldist para-
nemist, provintsid ei saanud faktiliselt kasutada vabalt oma
finantse, indialastel ei olnud endiselt vaba juurdepääsu rii-
giteenistusse, vaatamata mõningasele progressile selles suh-
tes.“³⁴

Montegu ja Chelmsford püüdsid näidata, nagu kujutaksid
nende poolt ette pandavad projektid olulisi samme India oma-
valitsuse suunas. Nad panid ette luua kindral-kuberneri juur-
de seadusandliku organina kahekojaline parlament, milles küll
ainult osa liikmeid pidi olema valitavad. Täidesaatev võim
pidi endiselt jääma inglastele. Seadusandliku Kogu ees vastu-
taksid ainult need ministrid, kes sellesse kuuluksid. Ülejää-
nud ministrid kannaksid vastutust ainult kindral-kuberneri ees.

Reformi tulemusena kujunes Indias välja segane valitsus-
süsteem, mis muutis tõeliselt efektiivse parlamentliku võitlu-
se võimatuks. Reformi puudulikkust iseloomustab ka asjaolu, et
valimistest üleindialisse „parlament“ võis osa võtta ainult
1% elanikkonnast.³⁵ Peab siiski tunnistama, et sellel refor-
mil oli teatud edu ja seda just India kodanluse kokkulepliku
osa ning feodaalide osas. Juba 1918.a. eraldus IRK-st selle
parempoolne rühmitus, moodustades nn. Liberaalide Föderatsioo-
ni.³⁶ Reformi eest saatis see organisatsioon Inglise kuningale
tänukirja.³⁷

Ka Muhameedlik Liiga tervitas reformi ning pani ette anda

³⁴ Tsit. teosest: Сунха Н. К. и Банерджиан, «Кризис Уганды», Москва 1937, стр. 69.
³⁵ Соборный устав и статуты Уганды, стр. 69.
³⁶ Кепу, «Абсолютная монархия», стр. 55.
³⁷ Соборный устав и статуты Уганды, стр. 70.

muhameedlastele seadusandlikes kodades võrdselt kohti hindudega.

Teistsugusele seisukohale asus IRK. 1919. aasta detsembris toimus selle organisatsiooni järjekordne sessioon - seekord Amritsaris, mis oli ilmseks protestidemonstratsiooniks inglaste tegevuse vastu. Sessiooni juhatas Motilal Nehru, osavõtjate hulgas olid ka Gandhi ja Tilak. Dž.Nehru märgib oma „Autobiograafias“, et Kongressi lihtliikmed tahtsid juba üldiselt, et Gandhi võtaks liikumise juhtimise enda kätte. Loo-
sung महात्मा गान्धी की जै! (Mahatma Gandhi võidab!)
kõlas indialaste suudest.³⁸

Sessioonil toimus äge võitlus mõõdukate ja radikaalsete elementide vahel reformi toetamise küsimuses. Lõpptulemusena võttis sessioon vastu resolutsiooni, milles väljendati rahulolematust Montegu-Chelmsfordi reformiga. Mõõdukatele vastu tulles võeti resolutsiooni sisse ka säte, mille kohaselt pidi kongress teatud määral võtma osa reformi ellurakendamisest.³⁹

Samal ajal jätkus rahvaliidumise tõus. Linnades sagenesid tööliste väljaastumised. 1920. aastal tekkisid esimesed kommunistlikud rühmitused (Bombays ja Kalkutas). Samal, 1920. aastal loodi esimene India ametiühingute ühendus - Üleindialine Ametiühingute Kongress.⁴⁰

Üha enam hakkasid võitlusse tõusma ka talupojad. Kord siin - kord seal puhkesid veel stiihilised väljaastumised, mis kujunesid 1920.a. suvel eriti tugevaiks Ühinenud Provint-

³⁸ Kery, *Abrošuo yragura*, c. 17. 56.

³⁹ Kery, *Abrošuo yragura*, c. 17. 56.

⁴⁰ vt. lk. 29.

sides.⁴¹

Uuele tasemele tõusis India rahvuste liikumine endi õigus- te eest. Teluugud, tamiilid, maratid, bengallased jt. nõudsid maa administratiivse jaotuse ümberkorraldamist keelelise printsiibi alusel.

IRK, nähes rahvaliidumise tõusu, võttis kursi aktiivse, organiseeritud vastupanu organiseerimisele. Sellega ühinesid ka kalifaatliku liikumise juhid. 14. mail 1920. aastal saadi Indias teada, rasketest rahutingimustest, mida imperialistid esitasid Türgile.⁴² Umbes samal ajal avaldati ka aruanne Amritsari sünd- muste kohta. Inglise valitsuse tõeline poliitika sai rahvale avalikuks.

28. mail 1920. a. toimus Bombays Kalifaatliku Komitee is- tung. Gandhi pani seal ette oma mittekoostöö programmi. Komitee nõustus sellega ning võttis vastu vastava sisulise resolutsiooni.⁴³

Seega võttis formaalselt esimesena gandhistliku programmi vastu mitte IRK, vaid Kalifaatlik Komitee, s. o. muhameedlaste organisatsioon. Selle põhjuseks oli asjaolu, et IRK-s oli mõõ- dukate rühmitus veel liiga tugev. Kalifaatlik Komitee kajastas aga eelkõige kõige eesrindlikuma kodanluse huve.

Kuid, mis veel huvitavam, ka Muhameedlik Liiga jõudis Rah- vuskongressist ette, toetades 1920. a. juulis M. Gandhi ettepane- kuid.⁴⁴ Miks see nii oli, sellele on - arvestades Muhameedliku Liiga üldist mõõdukust - väga raske vastata. Näib siiski, et otsustavaks teguriks oli kalifaatliku liikumise ja eelkõige just muhameedlastest lihtliikmete mõju.

⁴¹ Шашишвили А., Крестовские гонимые, 7 кн. в Союзинформ издательстве Улан-Удэ,

⁴² (Краткие сообщения института востоковедения, т. XV, Москва 1955), стр. 60

⁴³ P. Ponnau, Махатма Ганди, Союз. сор., т. XX, Ленинград 1926, стр. 194.

⁴⁴ Ibid., стр. 195

⁴⁴ Ленин, Абсолютизм, стр. 58.

Ning 28.juulil 1920.a. teatas Gandhi, et üldine mittekoostöö kampaania algab 1.augustil.⁴⁵

Kampaaniat alustas Gandhi nagu alati isikliku eeskujuga. 1.augustil saatis ta asekuningale kirja, milles teatas, et loobub autasudest, mis talle seni oli antud ning ühtlasi ka koostööst inglastega.⁴⁶ Gandhi ja teised liikumise organiseerijad töötasid välja liikumise neli staadiumit; iga järgmise juurde võis üle minna alles siis, kui eelnenu ei andnud tulemusi. Need staadiumid olid järgmised:⁴⁷

1. Loobumine tiitlitest.
2. Loobumine hästi tasuvatest ametikohtadest.
3. Loobumine juhtivatest kohtadest politseis ja armees.
4. Keeldumine maksude tasumisest.

Ning alles siis, kui liikumisel oli juba täis hoog sees, võttis IRK mittekoostöö programmi ametlikule arutamisele.⁴⁸ 1920.a. septembris tuli Kalkuttas kokku IRK erakorraline sessioon. Sellest sessioonist ei võtnud enam osa India eelnenud rahvusliku liikumise suurkuju - Lokamanja Tilak, kes suri samal päeval Bombays, mil hakkas mittekoostöö kampaania.

Kalkuta sessioonil astus Gandhi ettepanekute vastu välja kogu IRK vana kaardivägi eesotsas Tš.R.Dasi, L.Ladžpat Rai ja A.Besantiga.⁴⁹ Sisuliselt oli Gandhi ettepanekute vastu ka Bepintšaudra Pal, kes nõustus toetama ainult inglise kaupade boikotti.⁵⁰ Motilal Nehru aga toetas kõigi hämmastuseks Gandhi ettepanekuid.⁵¹

⁴⁵ Ponnati, op.cit., cõp. 195.

⁴⁶ Gandhi M., Jung Indien, S.128.

⁴⁷ Хамуров, Маномануба, op.cit., cõp.99.

⁴⁸ Siiski ühinesid juba varem mittekoostöö programmiga IRK Gudžarati ja Bihari provintside komiteed. (Vt. Пращаг, op.cit., cõp.116)

⁴⁹ а.к.азг, Уругна гошубоѳах члѳогон, Москва 1961, cõp.44.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Херу, автобиография, cõp. 86.

Eriti ägedalt astus mittekoostöö ettepanekute vastu välja Muhameedliku Liiga liider M.A.Džinna, kes oli minevikus palju teinud Liiga ja IRK lähendamiseks.⁵² Nagu näitavad nõukogude uurijad, mõistis Džinna koostöö all IRK-ga koostööd selle mõõduka rühmitusega.⁵³ Nuud aga, IRK poliitika ilmse muutumise olukorras, astus Džinna teravalt kongressi vastu välja, deklareerides: „Teie tee on vale, minu tee - konstitutsioonide tee - on õige.“⁵⁴ Ning koos teiste vanade liidritega lahkus Džinna IRK koosseisust.⁵⁵

Valdav enamus IRK liikmeid kiitsid heaks Mahatma Gandhi poolt välja töötatud mittekoostöö kampaania programmi, võttes vastu järgmise resolutsiooni:

„Antud Kongress... toetab arvamust, et India rahval on ainult üks tee - kiita heaks ja võtta omaks progressiivse mittevägivaldse mittekoostöö poliitika kogu perioodiks, mil eespool nimetatud ebaõiglused püsivad ja kuni ei kehtestata svaradž.“

Ning kuna esimestena peavad välja astuma need klassid, kes käesolevaks ajaks on välja kujunenud ja kes esindavad ühiskondlikku arvamust (siin mõeldakse eelkõige kodanlust - L.M.); edasi - kuna valitsus tugevdab oma positsioone, jagades ameteid ja aunimetusi, kontrollides tema alluvuses olevaid koole, samuti teeb ta seda oma kohtute ja seadusandlike nõukogude abil; lõpeks - kuna liikumise antud staadiumil on soovitatav välja minna ainult minimaalsele riskile ja väiksemaile ohvreile, mis on paratamatud püstitatud eesmärgi saavutamiseks,

⁵² Сапу, Абсолютно правая, стр. 80.

⁵³ Гавриловский, Горький-Полонский, оп. cit., стр. 50.

⁵⁴ Ibid., стр. 52.

⁵⁵ Сапу, Абсолютно правая, стр. 80.

- soovitab antud kongress tungivalt:

- a) Loobuda ameteist ja aunimedest ning minna erru kohalike organite ametikohtadelt.
- b) Loobuda valitsuse vastuvõttude kulastamisest...
- c) Lõpetada järk-järguliselt laste saatmine koolidesse ja kolledžitesse.
- d) Hakata järk-järguliselt inglise kohtuid boikoteerima.
- e) Sõjaväelastel, ametnikel ja töötajatel keelduda värbamisest teenimiseks Messopotaamias.
- f) Balloteerunutel võtta maha oma kandidatuur valimistel reorganiseeritud nõukogudesse, valijatel aga keelduda häält andmast ükskõik missugusele kandidaadile...
- g) Boikoteerida välismaiseid kaupu.⁵⁶

Seega vastas see programm täielikult India kodanluse huvidele. Tuleb silmas pidada, et programm ei soovita selliseid massilise võitluse vahendeid nagu üldstreigid, samuti ei mainitud talupoegadele nii hädavajalikku võitlusvahendit nagu keeldumine rendi tasumisest.

Resolutsiooni jälgides torkab kohe silma IRK soosiv suhtumine kalifaadi eest peetavasse liikumisse (vt. punkt „e“). See ja programmi üldine progressiivsus, võrreldes IRK endise poliitikaga, olid tegureiks, mis võimaldasid liikumise jõudu veelgi suurendada. Et tõmmata IRK-ga kaasa rahvamasse, tegi Gandhi ettepaneku asendada inglise keel hindustani keelega (hindi ja urdu), euroopalik rõivas - india khaadiga ().⁵⁷

Kalkuta erakorraline sessioon, nagu märkis D.Ž.Nehru,

⁵⁶ Haridygurmanag, op. cit., str. 43-44.

⁵⁷ Hery, Abrodooyagand, str. 2.

pani aluse Gandhi ajastule India Rahvuskongressis, s.o. ajastule, kus senise „konstitutsioonilise“ võitluse asemele astus kuigi mittevägivaldne, aga siiski aktiivne võitlus.⁵⁸

Mittevägivaldse kampaania programm kinnitati IRK korralisel 1920. aasta sessioonil, mis toimus detsembrikuul Nagpuris. Isegi sellised vanad liidrid, kes veel Kalkutas keeldusid Gandhit toetamast, nagu Tš.R.Das ja L.Ladžpat Rai, hääletasid nüüd mittevägivaldse mittekoostöö kampaania poolt.⁵⁹ Nende liidrite sellist meele muutust saab seletada asjaoluga, et India rahvuslik kodanlus veendus lõplikult, et Gandhi taktika on kodanlusele sobivaks relvaks rahvuslikus vabastusvõitluses.

Üheks olulisemaks sammuks, mis võeti ette IRK 1920.a. Nagpuri sessioonil, võiks lugeda kongressi struktuuri reorganiseerimist. Nii moodustati kongressi struktuur nüüd nn. keeliste provintside alusel vastukaaluks inglaste administratiivsele jaotusele. Provintsid loodi provintsikomiteed, ringkondades, linnades ja isegi suuremates küldes - kohalikud komiteed.⁶⁰ Kongressi eesotsas pidi ka tulevikus olema 15-liikmeline töökomitee. Sessioonide vahelisel perioodil pidi tähtsamate küsimuste arutamiseks kokku kutsutama IRK Üleindialine Komitee.

Et tugevdada tööd massides ja juhtida rahvaliidumist, selleks otsustati sessioonil eeskätt noortest moodustada 150 000 liikmeline vabatahtlike koondis.⁶¹

IRK lakkas olemast suurkodanluse ja mõisnike väikese

58 Кары, Автобиография, стр. 78.

59 Ага, оп. cit., стр. 44.

60 Дьяков, Национально-освободительная борьба..., стр. 17

61 Советская история Уганды, стр. 72.

kildkonna partei. Võib õigeaks lugeda DĒ. Nehru väidet, et tüüpiliseks kongressiliikmeks kujunes nn. keskklassi esindaja,⁶² s.o. kesk- ja väikekodanluse esindaja.

Linnades löid loitma lõkkesid - põlesid inglise rõivad. Arenes liikumine käsitsikootud rõiva valmistamise eest. Paljud valitsusasutuste ametnikud lahkusid oma kohtadelt. Kõikjal toimusid miitingud, kus IRK oraatorid levitasid gandhistlike põhimõtteid.

Veel enne Nagpuri sessiooni, 1920.a. novembris, toimusid valimised uutesse seadusandlikesse kogudesse. IRK poolt välja kuulutatud valimiste boikott lõppes edukalt.⁶³ Uued valitsused moodustati põhiliselt liberaalidest, kes ei nõustunud IRK taktikalise suunaga. Mendel oli aga ääretult tühise vähemuse toetus India rahva hulgas.⁶⁴

Rahvalikumise kasv jätkus ka pärast valimisi, eriti talurahva hulgas. Külades toimus rida suuri väljaastumisi. Neist olid olulisemad järgmised:

- a) nn. Akali ülestõus Pandžabis.
- b) nn. Moplade ülestõus Malabari rannikul.
- c) Talupoegade väljaastumised Audis ja Agras.

Suurimaks neist väljaastumistest oli Moplade ülestõus.⁶⁵ Moplade väljaastumine oli paljus tingitud kalifaatistide ja IRK vabatahtlike tegevusest, määravaks oli selles aga ikkagi nende - põhiliselt kehviktalupoegade ja käsitöölise - vilets olukord. Oma valitsuse loosungit mõistsid nad kui omaette muhameedliku riigi loomise nõuet, kust mõisnikud kes

⁶² Лепы, Абсолютная правда, стр. 75.

⁶³ Ховетинская история Уганды, стр. 71.

⁶⁴ Лепы, Абсолютная правда, стр. 80.

⁶⁵ Mopladeks kutsuti Lõuna-Indias elavaid muhameedlasi.

Lõuna-Indias olid peaaegu eranditult hindud, oleksid kõrvaldatud.⁶⁶ Ülestõus algas 1921.a. augustis ning võttis peagi tõelise sõja ilme. Kuid kahjuks olid jõud ebavõrdsed ning 1921.a. detsembris õnnestus inglastel ülestõus maha suruda.⁶⁷ Mahatma Gandhi kes sai teada, et ülestõus on võtnud vägivald-
sed vormid, püüdis sõita lõunasse, et juhtida väljaastumised mittevägivalda rööbastesse. Valitsus aga ei lasknud teda oma kavatsust täita.⁶⁸ Seepeale arutas IRK Töökomitee Mopla ülestõusu ning mõistis talupoegade vägivaldsed väljaastumised hukka.⁶⁹

Ka Põhja-India talupoegade väljaastumised ületasid tihti piiri, mis oli seatud IRK poolt, kuigi kohati võis täheldada talupoegade hoidumist vägivallast isegi politsei julmade repressioonide puhul.⁷⁰

Audis ja Agras võttis talupoegade liikumine tõepoolest kolossaalse ja üldise ulatuse. Ainult suurmaavaldajad ei võtnud liikumisest osa. Kõik teised maaelanikud (kaasaarvatud väike- ja keskmised mõisnikud) astusid ühiselt välja imperialistliku rõhumise vastu.⁷¹ Võrreldes Mopla ülestõusuga oli Audi ja Agra ülestõusudel oluline erinevus: siin esitasid talupojad oma nõudmisi otseselt, varjamata neid religioosse vormiga.⁷²

Indias hakkas kujunema revolutsiooniline situatsioon. Omavalitsus tundus ääretult ligi olevat.⁷³ Rahva vaimustusel ja visadusel ei olnud piire. Kongressi liikmed tegutsesid

⁶⁶ *Хобанулар устопуня Унгун, стр. 84.*

⁶⁷ *Ibid., стр. 87.*

⁶⁸ Gandhi, Jung Indien, S. 378. ii.

⁶⁹ *Ibid., S. 381. iii.*

⁷⁰ *Керг, Абсолютная правда, стр. 71.*

⁷¹ *Ibid., стр. 70.*

⁷² *Хобанулар устопуня Унгун, стр. 90.*

⁷³ *Gandhi, Jung Indien, S. 408. ii.*

kõikjal. Dž.Nehru kirjutab: „ Paljud meist, kes me töötasime Rahvuskongressi programmi täitmise nimel, elasime kogu 1921.a. jooksul nagu mingis joobumuses. Me olime täis vaimustust, optimismi ja julget entusiasmi. Me tunnetasime inimese õnne, kes võtab osa ristisõjast idee nimel. Kahtlused või kõikumised ei vallanud meid, me tee näis selgema ning me läksime edasi, innustatuna ümbritsevate entusiastmist ja aidates teisi edasi liikuda. Me töötasime palju, rohkem kui kunagi varem, sest teadsime, et kokkupõrge valitsusega on lähedal; enne seda, kui meid vahistatakse, tahtsime me teha võimalikult palju... ”⁷⁴

Valitsuse olukord muutus üha raskemaks. „Samal ajal kui meie moraalne tase tõusis, langes valitsus vaimselt. Ta ei mõistnud, mis sünnib.“⁷⁵ 1921.a. suvel saatis Ühinenud Provintside valitsus oma ametnikele ringkirja, kus konstateeriti, et initsiatiiv on alati vaenlase (see on IRK) poolel.⁷⁶

Ka 1920. - 1921.a. liikumist iseloomustab hindude-muhameedlaste ühtsus. Nii korraldati 1920.a. oktoobris kogu India ulatuses nn. kalifaadipäev, millest võtsid osa ka hindud.⁷⁷ Muhameedlik Liiga aga, kuigi oli andnud mittekoostöö kampaaniale oma toetuse, jäi võitlusest eemale.⁷⁸

1921. aasta lõpuks saavutas IRK oma mõju suurima piiri. Mittekoostöö kampaanias alustati uut staadiumi. 1921. aasta oktoobris avaldas 50 IRK liidrit manifesti, kus kutsuti kõiki

⁷⁴ *He py, Abrobuopagant, ctp. 81-82.*

⁷⁵ *Ibid., ctp. 82*

⁷⁶ *Ibid., ctp. 82-83*

⁷⁷

Gandhi, Jung Indien, S. 198.

⁷⁸ *Ганковский, Торгов-Пороцкий, op. cit., ctp. 52jj.*

indialastest sõdureid ja teenistujaid katkestama valitsusega sidemed ja leidma endile uued elatusvõimalused.⁷⁹

IRK mõju tõusis rahva hulgas erakordselt kõrgele. Sama võib öelda ka Gandhi kohta, kellele Kongress andis 1921.a. detsembris erakorralised volitused.⁸⁰ Valitsuse repressioonidel oli vähe tulemusi: võitlus mitte ainult et ei katkenud, vaid sai uut hoogu juurdegi.

Sellises olukorras saabus 17.novembril 1921. aastal Indiasse Walesi prints. Koloniaalvalitsus lootis tema visiidist palju; arvati, et printsi reformide lubadused aitavad rahvast rahustada. IRK aga kuulutas välja printsi boikoti. Ning rahvas järgis ka seekord IRK-d, mitte valitsust.⁸¹ Kõikjal, kuhu saabus Walesi prints, võtsid teda vastu Rartaalid. „Kui prints Allahabadi sõitis, siis näis see surnud linnana. Mõne päeva pärast katkes äkki elu Kalkuttas.“⁸²

Inglise-India Valitsus vastas boikotile erakordselt julmade repressioonidega. Algasid massilised arestid. IRK vabatahtlike organisatsioonid kuulutati väljaspool seadust olevaks.⁸³

Esimesi arreteeritud oli üks IRK liidreid - Dešbandhu Das. Pärast arreteerimist pöördus ta rahva poole üleskutsega:

⁷⁹ Хачатуров, Манюшинска, *op. cit.*, стр. 101.

(Manifestil olid teiste seas M.Gandhi, A.K.Azadi, M.Nehru, Dž.Nehru, V.Pateli ja R.Prasadi allkirjad).

⁸⁰ Ponnari, *op. cit.*, стр. 212.

⁸¹ Gandhi, Jung Indien, S. 391jj.

⁸² Хегу, Ахотуоргагун, стр. 92.

⁸³ Хокейманс истронс. Урегун, стр. 96.

„Ma tunnen käeraudu, mis pitsitavad mu käsi, ja raudahe- late raskust oma kehal. Ma elan üle vangistatu kannatusi. Ko- gu India on üks suur vangla. K o n g r e s s i t ö ö p e a b j a t k u m a (Minu sõrendus - L.M.). Mis tähtsus on sel, kas mind vangistatakse või jäetakse vabadusse? Mis tähtsus sel, kas elan või suren?“⁸⁴

Sel üleskutsel oli suur mõju. IRK jätkas oma tööd, kui- gi vangistati väga paljusid. Alljärgnevas tabelis on esitatud andmed vahistatud ja süüdimõistetud IRK liikmete arvu kohta.⁸⁵

Tabel 7

1921.a. lõpul - 1922.a.I poolel repressseeritud

IRK liikmete arv

Ajavahemik	Kohtu alla antuid	Süüdi mõisteti
1921.(nov.-dets.)	9 136	6 913
1922.(jaan.-märts)	10 332	8 424
1922.(apr.-juuni)	3 786	2 722
1922.(juuli)	608	470
Kokku	23 862	18 529

Pärast Dešbandhu Dasi arreteeriti ka teised IRK liidrid - Motilal Nehru, Džavaharlal Nehru, Lala Ladžpat Rai, vennad Alid jt.

Sellistele massilistele repressioonidele vastas India rahvas omapoolse manöövriga. Algas vabatahtlik massiline vangiaandmine. Tuhanded lihtsad india lased-üliõpilased, teenis-

⁸⁴ Служь, Абсо Суорпагура, стр. 26.

⁸⁵ Нобениман и строна Ургун, стр. 96.

tujad, töölised, ärimehed - siirdusid vanglasse.

1921.a. lõpul algas Ahmedabadis IRK järjekordne sessioon. IRK kinnitas veelkordselt Kalkuta ja Nagpuri sessioonide otsused ning avaldas veendumust, et võitlus jätkub võiduka lõpuni.⁸⁶

Kuid 1922.a. algul toimusid ootamatud sündmused. 1.veebbruaril saatis Gandhi asekuningale kirja, milles teatas, et kui poliitilisi vange ei vabastata, siis alustab IRK mittekoostöö viimast staadiumi - maksude mittetasumist.⁸⁷

Näis, et omavalitsus ei ole enam mägede taga. India asekuningas, püüdes päästa, mis annab, saatis Inglismaale telegrammi, milles nõudis Turgiga rahulepingu revideerimist, et rahustada India muhameedlasi.⁸⁸

Peab mainima, et Briti Impeerium oli tol ajal üldse raskes olukorras. Peale India oli rahvuslikust vabadusvõitlusest haaratud veel Egiptus ja Iirimaa. India aga oli Inglise imperialismile kõige vajalikum. Seetõttu lubas Inglise valitsus Iirimaale ja Egiptusele sõltumatust anda, et suurendada jõupingutusi India vastupanu mahasurumiseks.

Kuid juba veebruari keskel katkestas Gandhi ise äkki liikumise. Gandhi sellise otsuse ajendiks oli 4.veebruari sündmused Tšauri-Tšauras, kus talupojad ületasid lubatud mittevägivalla piirid ning astusid politseile vägivallaga vastu. 11. ja 12.veebbruaril toimus IRK Töökomitee erakorraline nõupidamine. Gandhi mõjul oli ka Töökomitee nõus kampaaniat peatama. Töökomitee resolutsioon kõlab järgmiselt:

86 *Ховетувар историче Удгуи, стр. 98.*

87 Gandhi, Jung Indien, S. 412 II

88 *Ховетувар историче Удгуи, стр. 99.*

„Töökomitee süüdistab massi ebainimlikku käitumist Tšauri-Tšauras, kus tapeti elajalikult politseinikke ning ilma põhjuseta põletati maha politsei ja oskond ning väljendab kaastunnet hukkunute perekondadele neid tabanud kannatuses.

Seetõttu, et iga kord, kui algab massiline tsiviilmitteallumise kampaania, sünnib vägivalla metsikuid puhanguid, mis tõendavad seda, et maa ei ole küllaldaselt ette valmistatud mittevägivaldseteks tegevusteks, otsustab Töökomitee katkestada massilise tsiviilmitteallumise kampaania ning käsib Kongressi kohalikel komiteedel anda talupoegadele juhendid maa ja muude maksude tasumiseks...

Massilise tsiviilmitteallumise kampaania katkestatakse seniks, kui atmosfäär on muutunud nii rahulikuks, et tagada selliste metsikuste mitte kordumist, nagu Goranhpuris...⁸⁹

Töökomitee resolutsioonis pandi ette orienteeruda ümber sellistele võitlusvormidele, nagu käsitöö propageerimine, kastikorra ebainimlikkuse vastu võitlemine, hindude ja muhameedlaste ühtsuse tugevdamine, hariduse levitamine jne.⁹⁰

Rahvale ja ka teistele IRK liidritele oli Gandhi otsus kampaania katkestamise kohta täielikuks üllatuseks. Dž.Nehru, kes viibis sel ajal vanglas, kirjutas: „Meid tabas nõrdimus, kui saime teada võitluse katkestamisest momendil, mil meie tugevdasime oma positsioone ning liikusime edukalt edasi kõigil rinnetel. Kuid meeleheide ja viha, mis meid vanglas tabas, tähendas vähe: tsiviilmitteallumine katkes ja mitte-

⁸⁹ *Коллективная история Удгун, стр. 100.*

⁹⁰ *Ibid.*

koostöö muutus nulliks. Pärast mitme kuu pikkust pinget ja häireolukorda hingas valitsus vabalt ning sai esmakordselt võimaluse haarata initsiatiiv enda kätte."⁹¹

Mis oli Gandhi selle sammu põhjuseks? Näib, et Gandhi katkestas mittekoostöö kampaania kartuses, et rahva väljaastumised võivad kasvada üle vägivaldseks revolutsiooniks. Seega oli see samm objektiivselt India kodanlusele kasulik, sest rahva revolutsiooniline võitlus oleks väga kergesti võinud suunduda kodanluse enda vastu. Kui kodanluse esindajad alguses protesteerisidki liikumise katkestamise vastu, siis saab seda seletada ainult sellega, et nad ei mõistnud nii kiiresti olukorra kogu tähendust.

Vaatamata IRK Töökomitee üleskutsule jätkus vastupanu veel mõnda aega. Töölisklassi majanduslik võitlus oli veel väga äge ja kestev.⁹² Ka talurahva võitlus ei katkenud. Eriti teravad talupoegade väljaastumised toimusid 1922.a. Ühinenud Provintssides.

Koloniaalvõimud, kasutades ära kampaania keskse juhtimise likvideerimise, tugevdasid repressiooni. 10.märtsil arreteeriti Mahatma Gandhi, kes mõisteti 6 aastaks vanglasse.⁹³

Pärast 1919.-1922.a. rahvaliidumise lüüasaamist lõhenes India rahvusliku kodanluse partei - India Rahvuskongress. Selle kohta märkis Dž.Nehru: „Ideaalide asemele tulid intriigid.”⁹⁴ Laias laastus võttes võiks öelda, et IRK jagunes kaheks: Gandhi taktika edasikasutamise pooldajateks ja muudatuste pooldajateks. Esimese tiiva juhiks sai Tš.Radža-

⁹¹ Сергеев, Автобиография, стр. 97.

⁹² Добрая иная история Удмуртии, стр. 102.

⁹³ Gandhi, Jung Indien, S. 476.

⁹⁴ Сергеев, Автобиография, стр. 113.

gopalatsšaria, teise - Motilal Nehru ning Dešbandhu Das.⁹⁵

Seega klassikuuluvuselt olid muudatuste pooldajad selgelt piiritletud suurkodanluse huvide kaitsjad. Nende muudatuste taotlus oli sisuliselt lihtsalt tagasipöördumine vanade, „konstitutsiooniliste“ võitlusmeetodite juurde, sel eesmärgil löid „muudatuste taotlejad“ 1923.a. märtsis IRK koosseisus uue organisatsiooni, nn. svaradžistliku partei.

Kongressi enamus jäi endiselt Gandhit pooldavale seisukohale, s.o. seisukohale, mille järgi IRK töö põhisuunaks pidi jääma massiliste kampaaniate organiseerimine.

Kongressi lihtliikmete enamikule mõjus selline sisemine võitlus eemaletõukavalt. Selle tulemusena vähenes IRK liikmete arv mõne aasta jooksul tunduvalt.⁹⁶

Ka Muhameedlik Liiga nõrgenes ning kaldus veelgi enam koostöö suunas. Selle tulemusena lahkus rida radikaalse kodanluse esindajaid Liigast, nende seas selline väljapaistev poliitikategelane, nagu Abul Kalam Azad.⁹⁷

Liberaalid võidutsesid. Nende poliitika kaldus üha enam India rahvuslike huvide reetmise ning imperialismi poliitika toetamise suunas. Nii ütles üks väljapaistvamaid liberaale Tedž Bahadur Sapru: „Ma võin uhkusega öelda, et just nimelt minu maa teeb imperialismi suureks.“⁹⁸

Reaktsiooniline ultrahinduistlik partei - Hindu Mahasabha - tugevnes. 1925.a., pärast selle organisatsiooni I kongressi, hakati muhameedlaste vastast kampaaniat õhutama.⁹⁹

⁹⁵ Керу, Автобиография, стр. 109.

⁹⁶ Бир-бин, Укгуна в борьбе за освобождение, (Голоси Востока "Москва 192-, № 8-9), стр. 109.

⁹⁷ Ганас в сани, Горгон-Полохская, ср. cit., стр. 53.

⁹⁸ Керу, Автобиография, стр. 141.

⁹⁹ Дьянов, Национально-освободительная борьба, стр. 20.

Seega lõppes 1919.-1922.a. rahvusliku vabastusvõitluse tõus nurjumisega. Järgnes mitme aasta pikkune langusperiood, mis langes üldiselt kokku ülemaailmse kapitalismi ajutise stabilisatsiooni perioodiga. Kuid nii, nagu see stabilisatsioon sai olla ainult ajutine ja suhteline, samuti oli ka rahvusliku vabastusliikumise langus ajutine ja suhteline.

Ning juba 1926.-ndate aastate lõpul võib täheldada uue võimsa tõusu idusid ja 1930.-ndate aastate algul on India uuesti haaratud laialdasest vabastusvõitlusest.

III peatükk

INDIA RAHVUSLIK VABASTUS-

VÕITLUS 1930-ndatel AASTATEL

India rahvusliku vabastusliikumise tõus 1930-ndatel aastatel oli üheks osaks revolutsioonilise liikumise üldises tõusus, mis sel perioodil haaras kõiki Ida koloniaalsõltuvuses olevaid maid. Uut rahvusliku vabastusliikumise tõusu iseloomustab eelkõige tööliklassi suurenenud osatähtsus selles. Ametiühingute arv oli tunduvalt kasvanud. Mõnedes ametiühingutes läksid juhtpositsioonid kommunistide kätte. Seda protsessi võib eriti märgata Bombays ja Kalkuttas. Suuremates tööstuskeskustes hakkasid kujunema kommunistlikud grupid. Samal perioodil tugevenes ka talurahva liikumine, kinnistusid tööliste ja talupoegade vahelised sidemed, mis kajastus töölis-talupoegade parteide loomises. Enamikul juhtudel olid neis parteides juhtivatel kohtadel kommunistid.¹

India töölisliikumise esimesteks suure tõusu aastateks olid 1928. ja 1929.a. 1928.aastal streikis 505 850, 1929.aastal - 532 000 töelist.² Kohati kasvasid streigid üle üldstreikideks. Nii toimus Bombays 1928.a.aprillis ulatuslik tekstiilitöölise üldstreik, millest võttis osa 150 000 inimest.³

¹ Хамитов, Шапошников, *op. cit.*, стр. 162. ff.

² ДАТТ, *op. cit.*, стр. 427.

³ Л. Р. Гордон-Половская, Подготовка английским правительством нового акта об управлении властей и козаческих индийских полициальных парти (1928-1935 гг.) (Ученые записки института востоковедения, т. XVIII, Москва 1957) стр. 358.

Ka 1929.aastal korraldasid Bombay tekstiilitöölised üldstreigi.⁴

Üleindialiste massiliste imperialismivastaste väljaastumiste ajendiks oli nn.Simoni komisjoni saabumine Indiasse. See komisjon määrati 1927.aastal Inglise valitsuse poolt eesmärgiga töötada välja uute, näiliselt India sõltuvust vähendavate reformide projektid. Komisjon koosnes ainult inglastest, ühtegi india last ei kutsunud selle tööst osa võtma.

Indias äratas Simoni komisjoni määramine üldist meelepaha, sest oli ette aimatav, et midagi head see komisjon ei too.⁵

India rahvusliku kodanluse partei - India Rahvuskongress asus Simoni komisjoni suhtes eitavale seisukohale. 1927.a.detsembris toimus Madrases IRK järjekordne sessioon. Sellel sessioonil võeti vastu otsus boikoteerida Simoni komisjoni. IRK kutsus rahvast üles korraldama massilisi protestidemonstratsioone komisjoni maaletuleku puhul.⁶

Teiseks tähtsaks otsuseks, mis Madrased sessioonil vastu võeti, oli täieliku iseseisvuse nõue. Vastava resolutsiooni esitas Džavaharlal Nehru.⁷

Simoni komisjon saabus Indiasse 3.veebruaril 1928.aastal. Rahvas võttis ta vastu protestihartaalidega. Kõikjal kanti loosungeid pealiskirjadega "Simon! Go back!" Rahva surveel keeldu-

⁴ В.В. Балабудушев, к X съезду индийских профсоюзов, ("Красный интернационал профсоюзов", Москва 1929, № 12) стр. 922.

⁵ Гордон - Полонская, op. cit., стр. 357.

⁶ Новейшая история Индии, стр. 202.

⁷ Намбудуринад, op. cit., стр. 69.

sid ka teised poliitilised parteid Simoniga koos töötamast. Et Simoni boikott ei kasvanud veel üle massiliseks imperialismivastaseks kampaaniaks, see seletub ainult asjaoluga, et IRK juhtkonnas olid tol ajal mõõduandvaiks mõõdukate ringkonnad.

Masside nõudel otsustasid India poliitilised parteid ühiselt arutada India tuleviku küsimust. Sel eesmärgil kutsuti kokku nn. parteidevahelised konverentsid. 1928.a.mais toimunud III konverentsil otsustati vastukaaluks Simoni komisjoni projektidele töötada välja omapoolne konstitutsiooni projekt.⁸ Selleks moodustati konverentsil spetsiaalne komitee eesotsas Motilal Nehruga.⁹ M. Nehru komitee esitas omapoolse konstitutsiooniprojekti 1928.aasta juulis. Kuigi see projekt oli üsna mõõduka iseloomuga, oli ta India rahva laialdastele kihtidele ometi vastuvõetavam kui inglaste ettepanekud. Sisuliselt peegeldas aga M. Nehru komisjoni projekt India kodanluse mõõduka tiiva huve: dominiooni õiguste nõudmisest seal kaugemale ei mindud.¹⁰

Kongressi lihtliikmed ning radikaalsemalt meelestatud liidrid asusid M. Nehru projekti suhtes eitavale seisukohale. Kõikjal üle India hakkasid tekkima nn. sõltumatuse liigid, mis propageerisid India täieliku iseseisvuse nõuet. 1928.a. novembris loodi Üleindialine Sõltumatuse Liiga Dž. Nehru ja S. Tš. Bosi juhtimisel.¹¹

IRK-s tekkis seega uus tuumik, mille eesmärgid olid juba

⁸ Гордон - Понорская, оп. cit., стр. 352.

⁹ Ibid.

¹⁰ Советская история Индии, стр. 216 ij.

¹¹ Келу, Автобиография, стр. 204.

küllaltki radikaalsed. Võrreldes 1919-1922.a. kampaaniaga oli see suureks muudatuseks IRK sisemises struktuuris. Selle põhjuseks võiks pidada järgmisi asjaolusid:

1. Rahva rahulolematuse järsk suurenemine ning püüd tegutseda aktiivsemalt.
2. Töölisklassi arvuline ja organisatsiooniline kasv.
3. Sotsialistlike ideede levik Indias
4. Hiina rahvarevolutsiooni mõju.

India rahva üldise võitlusvalmiduse tingimustes olid mõõdukad sunnitud oma positsioonid loovutama. 1928.a. detsembris toimus IRK korraline sessioon Kalkutas. Gandhi mõjul võeti seal vastu kompromissresolutsioon, mille kohaselt täielik iseseisvus jäi endiselt IRK lõppeesmärgiks. Dominiooni staatusega otsustati nõustuda ainult juhul, kui see antakse aasta jooksul Kalkuta sessioonist arvates. Kui aga antud tähtaja jooksul ei saavutata dominiooni seisundit, siis otsustas IRK organiseerida mittevägivaldse mittekoostöö kampaania täieliku iseseisvuse saavutamiseks.¹²

Inglise valitsus ent ei kavatsenudki rahuldada IRK nõudeid. 1929.a. lõpuks oli olukord Indias muutunud väga teravaks. Simoni komisjoni boikott jätkus edukalt. Kõikjal toimusid massilised väljaastumised. Samal ajal tugevnesid inglaste repressioonid, milledest banaalseimaks oli nn. Merathi protsess grupi India kommunistide üle, kus mitmed India kommunistid mõisteti pikemaks ajaks vangi. Rahva võitlusvaimu ei suutnud need vägivaldteod aga kõigutada. 1929.aasta lõpuks oli India rahva rahulolematuse

¹² Хардыгурина, op. cit., стр. 71 и.

¹³ Хобейман история Уругуи, стр. 227.

imperialistide poliitika suhtes kasvanud nii suureks, et IRK, kartes kaotada oma juhtpositsioone rahvuslikus vabastusvõitluses, otsustas asuda aktiivsele tegevusele.

1929.a. lõpul toimunud IRK sessioonil Lahauris otsustati hakata valmistuma mittevägivaldse mittekoostöö kampaniaks. Arvestades Dž. Nehru radikaalse rühmituse mõju kasvu, esitas M. Gandhi Dž. Nehru IRK peasekretäri kohale.

Lahauri sessiooni tulemusi võib kokku võtta Gandhi sõnadega: "Meie astume nüüd uude ajastusse. Täielik sõltumatus on meie lähimaks ülesandeks, mitte kaugeks eesmärgiks." ¹⁴

26. jaanuaril 1930.a. tähistati IRK üleskutsel kogu Indias sõltumatuse päeva. Kõikjal toimusid suured väljaastumised. Üle kogu India kõlas vanne: "Me loeme kuriteoks inimese ja jumala vastu taluda kauem valitsust, kes on meie maale toonud... kannatused. Me tunnistame aga, et kõige efektiivsem tee meie vabadusele ei vii mitte läbi vägivalda. Seepärast peame me inglastega võitlusesse asuma kõigi vabatahtliku koostöö mooduste lõpetamise teel, samuti peame me valmistuma tsiviil-mitteallumise kampaniaks." ¹⁵

1930.aasta jaanuari lõpul esitas M. Gandhi IRK nõudmised 11 punkti näol:

1. Ruupia valuutakursi alandamine 1 šillingi 4 pensini.
2. Maamaksu vähendamine 50 % .
3. Sõjaliste kulutuste vähendamine vähemalt 50 % .
4. Inglise ametnike tasu vähendamine poole võrra.
5. Protektsioonitariifide kehtestamine ja välismaise tekstiilkauba sisseveo piiramine.

¹⁴ Харидьягирнаг, op. cit., стр. 75.

¹⁵ Неру, Автобиография, стр. 644.

6. India laevastikule õiguse andmine siseveosteks.
7. Kriminaaljälituse departemangu kaotamine või kontrolli kehtestamine selle üle.
8. India kodanikele enesekaitseks relva kandmise õiguse kehtestamine.
9. Valitsuse soolamonopoli ja soolamaksu likvideerimine.
10. Alkohoolsete jookide müügi keelamine.
11. Kõigi poliitiliste vangide vabastamine, v.a. need, kes on süüdi tapmises või tapmiskavatsuses.¹⁶

Nagu näeme, peegeldas enamik nõudmisi India kodanluse huve, punkt 2 vastas aga India talurahva laialdaste kihtide nõudmistele. Väga tähtsaks asjaoluks oli nõue likvideerida soolamonopoli, sest selle abil oli valitsus saanud kehtestada väga kõrge soolahinna, mis lasus küllaltki ränga koormana töörahva õlgadel.

Vaatamata esitatud nõudmiste suhtelisele tagasihoidlikkusele keeldus asekuningas neid vastu võtmast. Siis andis Gandhi signaali massilise tsiviil-mitteallumise kampaaniaks. Selleks alustas ta 12.märtsil 1930.aastal nn. "soolaretke" Ahmedabadist mere kaldale, et seal soolamonopoli rikkumiseks ise soola keetma hakata.¹⁷ Soolomonopoli vastane liikumine levis peagi ka teistesse provintssidesse.

Kuid India rahvas ei piirdunud ainult selle võitlusmeetodiga. 1930.a. kampaania algul toimusid suured India proletariadi väljaastumised Šolapuris ja Pešavaris.¹⁸ Šolapuris algas

¹⁶ *Коллективная история Индии, стр. 240.*

¹⁷ *Камбоджуринга, оп. cit., стр. 76-77.*

¹⁸ *Хамидов, Манолунникова, оп. cit., стр. 173.*

ülestoos 23. aprillil, umbes samal ajal ka Pešavaris. ¹⁹

Mõlemate linnade töölised kihutasid inglased oma linnadest välja ning haarasid võimu endi kätte. Pešavaris suutsid töölised võimu hoida isegi kaks nädalat. ²⁰

India tööliklass, mõistes rahvusliku vabastusliikumise suurt tähtsust, püüdis oma väljaastumistel pidada kinni M. Gandhi taktikast, sest 1922. aasta sündmustest oli teada, mis järgneb vägivaldsetele võitlusmeetoditele. Ei võidud kindel olla, kas Gandhi jätab kordamast 1922. aastal tehtud sammu, mil ta katkestas rahvusliku vabastusvõitluse kampania. Kohati võis siiski märgata arengut suurema aktiivsuse suunas - nii põletati Pešavaris politseiarhiiv. ²¹

1930. aasta keskel oli kogu India haaratud rahvaliidumise lainest. Kõikjal toimusid rahvamasside suured väljaastumised. Inglise valitsus, püüdes rahva võitlust maha suruda kasutas julmi repressioone. Peagi heideti vanglasse kampania organiseerijad. Kuid IRK Töökomitee jätkas funktsioneerimist: arresteritute asemele tulid üha uued ja uued võitlejad. ²²

Üheaegselt repressioonidega püüdsid imperialistid kasutada ka teisi vahendeid väljaastumiste lämmatamiseks. 1930. a. juunis avaldati Simoni aruanne, kus öeldi, et iga uus seadus India valitsemise kohta on sammuks edasi Indiale omavalitsuse andmise suunas. ²³ Samm sammuks, kuid isegi indialaste kindlaimat lootust - dominiooni staatust - selles aruandes ei lubatud.

¹⁹ Новейшая история Индии, стр. 249, 253.

²⁰ Ibid., стр. 252.

²¹ Ibid., стр. 253.

²² Херу, Автобиография, стр. 237.

²³ Гордон - Полонская, оп. cit., стр. 382.

India üldsus võttis Simoni aruande vastu üldise pahameelega. Motilal Nehru kirjutas:

"Lugeda aruannet on kuritegu, osta selle eksemplar - veelgi suurem kuritegu. Simoni komisjon oli farss, kuid ta aruanne on veelgi suurem farss." ²⁴

Mõistes, et sel teel ei õnnestu india laste rahvuslikku vabastusvõistlust peatada, otsustasid imperialistid india lase läbirääkimistega meelitada. 1930. aasta suvel tegi Inglise valitsus India poliitilistele parteidele ettepaneku võtta osa nn. Ümmarguse laua konverentsist. I Ümmarguse laua konverentsist, mis algas 12. novembril 1930. a. Londonis, võtsid osa järgmiste organisatsioonide ja grupeeringute delegatsioonid:

1. Inglise parlament,
2. Inglise - India valitsus,
3. India vürstid,
4. Muhameedlik Liiga,
5. Hindu Mahasaleha,
6. Üleindialine Liberaalide Föderatsioon,
7. "Puutumata" koorekiht. ²⁵

Et aga rahvusliku vabastusliikumise juht, India Rahvuskongress, keeldus konverentsist osa võtmast, siis võis juba ette öelda, et sellest midagi tõsisemat välja ei tule. Nii ka juhtus. I Ümmarguse laua konverents lõppes nurjumisega. ²⁶

1931. aasta alguses kasvas niisuguste väljaastumiste arv,

²⁴ Тит. вѣстед - Гордох-Полонская, оп. cit., стр. 382

²⁵ Новейшая история Уганды, стр. 263 и.

²⁶ Гордох-Полонская, оп. cit., стр. 384.

kus rahvas asus juba vägivaldsete vahendite kasutamise teele.²⁷ IRK liidrid ei olnud sellise olukorraga rahul, Inglise valitsus veelgi vähem, siis õnnestus neil sellel alusel saavutada ajutine kokkulepe.

1931.a.märtsis algasid Dehli läbirääkimised Gandhi ja India asekuninga lord Irvingi vahel, mis kestsid 20 päeva.²⁷ Läbirääkimised lõppesid nn. "Dehli pakti" sõlmimisega, mille kohaselt IRK nõustus osa võtma II Ümmarguse laua konverentsist, katkestades samaaegselt mittevägivaldse vastupanu kampaania. Ingliseid lubasid vastutasuks legaliseerida IRK, mis vahepeal oli olnud keelatud.

Nii nagu 1922.aasta sündmused, oli ka "Dehli pakt" IRK lihtliikmetele ja radikaalsematele liidritele ootamatuseks. Objektiivselt oli aga ka see pakt India kodanlusele kasulik, sest selle abil saadi pidurdada rahva relvastatud väljaastumisi.

"Dehli pakti" vastased, kartes lõhet IRK-s, nõustusid lõpuks paktis esitatud sätetega. 1931.a. märtsis toimunud IRK järjekordsel sessioonil Karatšis hääletasid kõik delegaadid pakti poolt.²⁸ Ühtlasi määrati M.Gandhi IRK ainukeseks esindajaks II Ümmarguse laua konverentsile.

II Ümmarguse laua konverents algas 1931.a. augustis Londonis. Konverentsi töö toimus põhiliselt alamkomiteedes, kusjuures inglased asetasid esiplaanile vähemuslaste alamkomitee, teatades demagoogiliselt, et oma valitsus saab alles siis arutusele tulla, kui vähemuslaste probleemid on lahendatud.²⁹

²⁷ Трасаг, *op. cit.*, стр. 326

²⁸ Новейшая история Индии, стр. 268

²⁹ Горюх - Понюхская, *op. cit.*, стр. 392

Gandhi auks peab üttelema, et ta tegi II Ümmarguse laua konverentsil suuri pingutusi ühtsuse saavutamiseks indialaste eri kihtide vahel. Gandhi paljastavad kõned II Ümmarguse laua konverentsil aitasid indialastel mõista imperialistide tõelist palet. Seetõttu oli selle konverentsi autoriteet India rahva hulgas suurem kui I Ümmarguse laua konverentsil. Dž. Nehru kirjutab:

"1931. aastal oli olukord hoopis teistsugune ning see oli teistsugune seepärast, et konverentsile sõitis Kongressi esindaja ja liidrina Gandhi-dži, kelle järgi käisid miljonid. See suurendas konverentsi prestiiži ja Indias jälgiti palju suurema huviga konverentsi tööd." 30

Inglise valitsus mängis oskuslikult indialaste religioossetel vastuoludel. Ning tulemuseks oli see, et mingit kokkulepet ei saavutatud. Inglise valitsus teatas, et kuna indialased on ise võimetud oma asju otsustama, siis peavad Inglise võimud need küsimused lahendama seadusandlikul teel. 31

Gandhi pingutused, mida ta tegi konverentsi töös kindlatele elustele juhtimiseks, ei kandnud vilja. Detsembri lõpul 1931. aastal pöördus ta Indiasse tagasi.

IRK hakkas valmistuma uueks mittekoostöö kampaaniaks. India valitsus, mõistes seda kavatsust, suurendas repressioone. 32 Kuid juba 1932. aasta jaanuaris kuulutas IRK välja uue mittekoostöö kampaania. Inglisele vastasid sellele massiliste arreteerimistega, teiste seas vangistati kõik IRK liidrid, kaasas arvatult Gandhi. 33

30 Неру, Автобиография, стр. 316.

31 Нобелман история Индия, стр. 273.

32 Там же, стр. 274.

33 Хардижжунга, op. cit., стр. 85.

Inglaste julmade repressioonide mõjul oli 1932.aasta kampaania hoog mõnevõrra väiksem kui 1931.aastal. ³⁴ Sealjuures ei esinenud üldse vägivaldse vastupanu katseid. ³⁵ Seda suuremaks üllatuseks oli Gandhi avaldus 11. märtsil 1932.aastal, milles Gandhi teatas, et nüüdsest peale osutab ta peatähelepanu haridžaanide (हरिजन = "puutumatu", väljaspool kaste seisev isik, ühiskondlikult tasemelt Indias kõige madalam) õiguste eest võitlemisele. ³⁶

Sellest ajast peale hakkas massiline mittekoostöö kampaania allamäge minema. Esiplaanile tõusis nn. individuaalne satjagraha, ³⁷ milles oli tähtis osa näljastreikidel. ³⁷

Gandhi ise kuulutas näljastreigi välja juba 11. märtsil. Ta deklareeris, et seni kui haridžaan ei lasta valida üldisel alusel teiste indialastega, ei lõpeta ta näljastreiki. ³⁸

Ning siin ongi arvatavasti Gandhi 11. märtsi avalduse mõte - sundida inglasi läbirääkimistele, kus võibolla õnnestuks inglaste poolt ettevalmistavas reformis mõningaid parandusi läbi suruda. Inglased, kartes tõsiseid rahutusi Gandhi näljasurema korral, kiirustasid konverentsi kokkukutsumisega, et arutada "puutumatus" küsimust. Konverentsil saavutati teatud edu: inglased lubasid tulevasse konstitutsiooni sisse viia mõningaid parandusi. Midagi olulisemat ei õnnestunud Gandhil aga saavutada.

³⁴ Нобеліаная історія Індыі, стр. 273 іі.

³⁵ Харіджунанат, оп. сит., стр. 89.

³⁶ Ibid., стр. 85 іі.

³⁷ Нобеліаная історія Індыі, стр. 274.

³⁸ Харіджунанат, оп. сит., стр. 86.

Rahvusliku vabastusliikumise tõus 1930-ndate aastate algul lõppes nurjumisega - suhteliselt teisejärgulise küsimuse pärast suunas Gandhi IRK tähelepanu massivõitluselt eemale. Gandhi seekordne valearvestus läks Indiale palju maksma, sest iseseisvuse saavutamine lükkis tunduvalt edasi.

1935.aastal välja antud "Seadus India valitsemise kohta" kummutas kõik lootused, mis sellele olid asetatud. India jäi endiselt Inglismaa asumaa seisundisse.

Kuigi 1930-ndate aastate India rahvuslik vabastusvõitlus ei lõppenud edukalt, oli sel siiski suur osa India rahva jõudude koondamises Inglise imperialismi vastu. Ning juba 30-ndate aastate lõpul võib märgata rahvaliidumise uut elavnemist, mis viis 1947.aastal India iseseisvumiseni.

L Ö P P S Ö N A

Moskvas, 1960. aasta novembris toimunud kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise avalduses on kirjutatud: "Kolonialismi täielik krahh on vältimatu. Koloniaalse orjuse süsteemi kokkuvarisemine rahvusliku vabadusliikumise survele on oma ajalooliselt tähtsusest teine nähtus pärast sotsialismi maailmasüsteemi tekkimist."¹

Tähtsusest teine nähtus pärast sotsialismi maailmasüsteemi tekkimist... Ning India rahva vabanemine on kahtlemata selle tähtsusest teise sündmuse üks tähtsamaid koostisosasid.

Kui imperialistid on sunnitud koloniaalorjuses vaevlevatele maadele iseseisvuse andma, siis teevad nad näo, nagu loovutaksid nad oma positsioonid vabatahtlikult.

Sellele imperialistide poolt fabritseeritud valele on vastanud ajalugu ise. Ei ole ühtegi maad, kust kolonialism oleks lahkunud enne kui rahvuslik vabastusvõitlus on võtnud nii suure ulatuse, et imperialistid ei suuda oma positsioone enam kaitsta. Seda võib öelda ka India kohta. Rahva väljaastumised, mis aastakümnete kaupa õnnestasid kolonialismi positsioone Indias, muutusid pärast Teist maailmasõda nii ulatuslikeks, et imperialistidel ei jäänud muud üle kui lahkuda varem, kui nad välja kihutatakse.

¹ Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise avaldus, Tallinn 1960, lk. 26.

India rahvusliku vabastusliikumise kandvaks jõuks oli rahvas - talupojad ja töölised. Juhiks võitluses sai aga, erinevalt Hiina rahvarevolutsioonist, rahvuslik kodanlus. Selle põhjuseks oli asjaolu, et India töölisklass oli suhteliselt väiksearvuline ja vähe organiseeritud. Kuid, nagu nägime, seisnes India rahvusliku kodanluse juhtiv osa pahatihti vaid selles, et pidurdada rahvaväljaastumiste hoogu. Kuid isegi sellise juhtimise olukorras õnnestus India rahval saavutada võit imperialistide üle, kuigi võitlus venis vägagi pikaks.

India rahva ees seisab praegu ülesanne - kuhu minna? "Millist teed mööda lähevad kolonialismi ikkest vabanenud maad - kas kapitalistliku või mittekapitalistliku arengu teed -, selles on üks põhiprobleem, mis seisab nende rahvaste ees." ²

India rahvas areneb praegu veel rahvusliku kodanluse partei - India Rahvuskongressi juhtimisel. Selle partei poliitika on küllaltki komplitseeritud. Välispoliitika alal tuntakse Indiat kui ühte kindlamat rahu ja erinevate süsteemide rahuliku kooseksisteerimise eest võitlejat. Sisepoliitikas on olukord aga veidi teistsugune. Rahvamasside surve ja sotsialismileeri saavutuste mõjul on India valitsus seadnud endale eesmärgiks kujundada Indiast "sotsialistlikku tüüpi riik". Selle "sotsialistliku tüüpi riigi" "sotsialismi" iseloomustab vahest kõige eredamalt tõsiasi, et erakapitali sektor areneb Indias palju kiiremini kui riiklik.

Vaatamata tema absurdsusele ei tohi selle "sotsialismi" teooria mõju Indias sugugi alahinnata. NLKP programm märgib, et

2 NLKP programm, Tallinn 1961, lk. 44.

koloniaalikest vabanenud maades "... esitatakse teooriaid "rahvuslikku tüüpi sotsialismist", propageeritakse sotsiaalfilosoofilisi doktriine, mis tavaliselt kujutavad endast väikekodanlike sotsialismi-illusioonide erikuju, mis eitavad klassivõitlust. Need teooriad viivad rahvahulki eksitusse, pidurdavad rahvusliku vabadusliikumise arengut, seavad tema võidud löögi alla." ³

Nõukogude teadlaste ees seisab ülesanne - paljastada selliste teooriate tõeline olemus. India tingimustes baseerub selline teooria suure osas gandhismil. Seega, et paljastada täielikult India kodanluse "sotsialismi" ebateaduslikkust, selleks tuleb enne põhjalikult läbi töötada Gandhi õpetus ning veelgi enam - India kogu eelnenud mõtte ajalugu.

See on esmajärgulise tähtsusega ülesanne, sest selline illusionistlik sotsialism võib mõnetigi pidurdada India rahva teed tõeliselt sotsialistlikku ühiskonda.

Marksistlike ideede levik on Indias võtnud laialdase ulatuse. Kui veel enne Teist maailmasõda oli Indias kommuniste ainult mõni tuhat, siis praegu kuulub India Kommunistlikusse Parteisse üle 300 000 liikme.

India kommunistide tegevuse kohta võib öelda NLKP programmi sõnadega: "Kommunistide eesmärgid vastavad rahvuse kõrgeimatele huvidele." ⁴ Ning India Kommunistlik Partei jätkab oma õilsat võitlust maa sotsiaalse progressi nimel ning võib kindel olla, et ta viib selle ka lõpule.

3 NLKP programm, Tallinn 1961, lk. 50.

4 NLKP programm, Tallinn 1961, lk. 46.

KIRJANDUS

1. K. M a r x, Briti ülemvõim Indias (K. Marx ja F.Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn 1957)
 2. K. M a r x, Briti ülemvõim Indias ja selle edasised tagajärjed, (K. Marx ja F.Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn 1957)
 3. Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise avaldus, Tallinn 1960.
 4. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961.
-
5. M. G a n d h i, Jung Indien, München 1924.
 6. M. G a n d h i, Minu elu, Tartu - Tallinn 1939.

7. А з а д А.К., Индия добивается свободы, М., 1961.
 8. Г а н д и М., Все люди - братья, ("Курьер ЮНЕСКО", Париж-Москва, 1958, № II).
 9. Материалы королевской комиссии по сельскому хозяйству в Индии, Москва, 1935.
 10. Н е р у Дж., Автобиография, Москва, 1955.
 11. Н е р у Дж., Открытие Индии, Москва, 1955.
 12. Положение рабочего класса в Индии. Из материалов королевской комиссии по рабочему вопросу в Индии, М., 1936.
 13. П р а с а д Р., Автобиография, Москва, 1961.
-
14. J. K u s z u n s k i, Die Geschichte der Lage der Arbeiter im englischen Kolonialreich, Berlin 1955.
 15. J. V. S t a l i n, Keskkomitee poliitiline aruanne 1952 ÜK(b)P XVI kongressile, Teosed, kd.12, Tallinn
 16. Б а л а б у ш е в и ч В., К X съезду индийских профсоюзов, ("Красный интернационал профсоюзов", М., 1929, № 12
 17. Б а т а л о в Л.А., Развитие транспорта в республике Индии, (В сб. "Экономическое развитие Индии", М., 1960.)
 18. Биг-Бен, Индия в борьбе за освобождение, ("Новый Восток", М., 192 , № 8-9.)
 19. Б о ш а н Дж., Английский империализм в Индии, М., 1935.
 20. Б у л г а к о в В.Ф., Книги об Индии в библиотеке Л.Н.Толстого, ("Краткие сообщения института востоковедения", т. XXXI, М., 1959.)
 21. В е л ь т м а н С., Рабиндранат Тагор - поэт и политик, ("Новый Восток", М., 1923, № 3.)
 22. Г а н к о в с к и й Ю.В., Г о р д о н-П о л о н с к а я Л.Р., История Пакистана, М., 1961.
 23. Г о р д о н Л.А., Некоторые особенности положения промышленного пролетариата, (в сб. "Экономика современной Индии", М., 1960).
 24. Г о р д о н Л.А., Некоторые особенности эксплуатации рабочего класса в колониальной Индии, ("Советское востоковедение", М., 1958, № I.)

25. Г о р д о н-П о л о н с к а я Л.П., Подготовка английским правительством нового акта об управлении Индией и позиция индийских политических партий (1928-1931), ("Ученые записки института востоковедения", т.ХУШ, М., 1957.)
26. Г у б е р А., Письмо в редакцию, ("Международная жизнь", М., 1956, № 3.)
27. Г у р в и ч Р.П., Некоторые вопросы развития сельского хозяйства, (в сб. "Экономика современной Индии", М., 1960.)
28. Г х о ш А., Октябрьская революция и национально-освободительная борьба в Индии, М., 1957.
29. Д а т т П., Индия сегодня, М., 1948.
30. Д а т т а Д., Философия Махатмы Ганди, М., 1959.
31. Д е в я т к и н а Т.Ф., Национально-освободительное движение в Индии (1918-1922), (в сб. "Великий Октябрь и народы Востока", М., 1957, стр.265-295.)
32. Д ь я к о в А.М., Индия в период общего кризиса капитализма, М., 1955.
33. Д ь я к о в А.М., Национально-освободительная борьба народов Индии и рабочее движение на первом этапе общего кризиса капитализма, М., 1957.
33. Д ь я к о в А.М. и Р е й с н е р И.Н., Роль Ганди в освободительной борьбе народов Индии, ("Советское востоковедение", М. 1956, № 5.)
35. Ж у к о в Е., Об исторической роли Махатмы Ганди. Письмо в редакцию, ("Новое время", м. 1956, № 6)
36. Егорова М.Н. Численность и структура фабричного пролетариата, (В сборнике: Экономика современной Индии, М. 1960.)
37. К р я ж и н В., Рабочее и профессиональное движение в Индии, ("Новый Восток", М. 1924, № 5.)
38. Л у н и я Б.Н., История индийской культуры, М, 1960.
39. М е л ь м а н С.М., Экономика Индии и политика английского империализма, М, 1951.
40. Н а м б у д и р и р а д Е.Н.М. Махатма Ганди и гандизм, М. 1960.
41. Новейшая история Индии, М. 1959.
42. Р а д х а к р и ш н а н С., Индийская философия, Т. I, М. 1956.

43. Рафаил М., Проблемы индийской революции, ("Новый Восток", М. 1928, № 23-24.)
44. Рейснер И., Индийские национальные конгрессы, ("Аграрные проблемы", М. 1932, № 3-4.)
45. Рой М.Н., Новая Индия, Петроград 1923.
46. Роллан Р., Махатма Ганди, Сбор. соч., т. XX, Л. 1936.
47. Савдар, Проблемы Индийской революции, ("Новый Восток", М. 1931, № 26-27.)
48. Савдер, Забастовка бомбейских текстильщиков, ("Новый Восток" М. 1926, № 13-14.)
49. Сейгель Б., Англия и Индия, ("Новый Восток" М. 1923, № 4.)
50. Синха и Банерджи А. Ч., История Индии, М. 1954.
51. Спейт О.Х.К., Индия и Пакистан, М. 1957.
52. Ульяновский Р., Положение крестьянства, крестьянское движение и всеобщая стачка текстильщиков в Индии, ("Аграрные проблемы", М. 1934, № 9-10.)
53. Ульяновский Р., Реформа аграрного строя, (в сб. "Экономика современной Индии", М., 1960.)
54. Хасан, Аграрный вопрос в Индии, ("Новый Восток", М., 192, № 6.)
55. Хашимов И., Крестьянское движение "Эка" в Соединенных провинциях Индии, (Краткие сообщения института востоковедения, т. XV, М., 1955.)
56. Хашимов И., Шапошникова Л., К истории рабочего движения в Индии, Ташкент, 1961.
57. Чаттерджи С., Датта Д., Введение в индийскую философию, Москва, 1955.
58. Шапошникова Л.В., Борьба индийского пролетариата за единство действий (1934-1939 гг.), ("Вопросы истории", М., 1957, № 2.)
59. Широков Г.К., Формы заработной платы на чайных плантациях Ассама и Бенгалии колониальной Индии, (в сб. "Индия. Очерки экономической истории", М., 1958.)
60. Шифман А., Лев Толстой и Махатма, ("Современный Восток" М., 1960, № 9.)
61. Эренбург И., Индийские впечатления., М., 1956.
62. Балабушских В.В., Рабочий класс и национально-освободительное движение в Индии в 1923-1927 гг. (Учебные записки института востоковедения, т. X, Москва 1954)

S I S U K O R D

	lk.	
SISSEJUHATUS	1	
I peatükk.		
INDIA SOTSIAAL-MAJANDUSLIK ARENG AASTAIL		
1919-1939	7	
1. Põllumajandus. Põllumajandusel põhinevad klassid	8	
2. Tööstus ja transport. Tööstusel põhinevad klassid	18	
3. Mahatma Gandhi osa India rahvuslikus vabastusvõitluses	35	
II peatükk.		
INDIA RAHVUSLIKU VABASTUSVÕITLUSE ARENG AASTAIL		
1919-1922	46	
III peatükk.		
INDIA RAHVUSLIK VABASTUSVÕITLUS 1930-ndatel AASTATEL		71
LÖPPSÕNA	83	
KIRJANDUS	86	